

समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्न नेपाल राष्ट्र बैंक प्रतिबद्ध*

१. आज २०६६ साल वैशाख १४ गते नेपाल राष्ट्र बैंक ५३ औं वर्ष पूरा गरी ५४ औं वर्षमा प्रवेश गरेको छ। यस सुखद अवसरमा म संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्र नेपालको केन्द्रीय बैंकको गभर्नरको हैसियतले यस बैंकको काम कारवाहीमा सहयोग पुऱ्याउने सहयोगी मित्रहरू तथा शुभेच्छुकहरूप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु।
२. ऐतिहासिक संविधानसभाको चुनावपश्चात् वि. सं. २०६५ सालमा निर्वाचित संयुक्त सरकार गठन भई देशमा दीर्घकालीन शान्ति हासिल गर्ने दिशामा केही कदम अघि बढेको भए पनि अपेक्षित प्रगति हासिल हुन नसक्दा राजनैतिक संक्रमणको अवधि छोट्टिने सङ्केत देखिएन। युगान्तकारी परिवर्तनपश्चात् मुलुकभित्रका सबै जाति, वर्ग, समुदायलाई आफ्नो हक, अधिकार एवम् भूमिका खोज्ने अवसर प्रदान भएकोले संविधान लेखनको पूर्वसन्ध्यामा यस्ता अभ्यासमा तीव्रता आउँदा सोको प्रभाव देशको राजनैतिक क्षेत्रमा पर्नु स्वाभाविक नै हो। तसर्थ चालू आर्थिक वर्ष राजनैतिक संक्रमणको प्रभाव देशको समग्र आर्थिक क्षेत्रमा पनि पर्न गयो। तथापि दिगो, उच्च एवम् समावेशी आर्थिक वृद्धि राजनैतिक स्थिरताका लागि पनि अपरिहार्य आधारशीला हो भन्ने तथ्य पनि हामीले विर्सन हुँदैन।
३. चालू आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा देशको आर्थिक गतिविधिमा आन्तरिक तथा बाह्य कारणहरूको महत्वपूर्ण प्रभाव रहन गयो। कृषि क्षेत्रमा सिँचाइजस्ता अत्यावश्यक पूर्वाधारको कमीले कृषि उत्पादनमा आउने उतारचढावको नियमितता यथावत् छ भने ऊर्जा सङ्कट, बन्द, हडताल, श्रमिक-व्यवस्थापनबीचको असमझदारी, सरकारको पूँजीगत खर्चमा आएको कमीजस्ता कारणहरूले गैरकृषि क्षेत्रको विस्तारमा अवरोध खडा भएको देखिएको छ। न्यूनतम पूर्वाधार तथा आधुनिक विकास प्रकृयाको मेरुदण्डका रूपमा रहेको ऊर्जाको समस्या यति विकराल बन्यो कि नेपाल सरकारबाट २०६५ साल पुस ९ गते देशमा राष्ट्रिय विद्युत् सङ्कटको अवस्था घोषणा गरियो।
४. सन् २००८-०९ मा विश्वले विगत ८० वर्षकै अर्थात् सन् १९३० पछिको सबभन्दा ठूलो आर्थिक सङ्कटको सामना गरिरहेको छ। सन् २००८ को पछिल्लो त्रयमासदेखि सतहमा देखिएको विश्व वित्तीय सङ्कट नीति निर्माता तथा अर्थशास्त्रीहरूको अनुमान विपरीत भन्नु गहिरिँदै र लम्बिँदै गएको छ। विश्व वित्तीय सङ्कटको प्रभाव बढ्दै जाँदा विश्वका अधिकांश विकसित मुलुकहरू आर्थिक मन्दीबाट गुञ्जिरहेका छन् भने अन्य उदीयमान र विकासोन्मुख मुलुकहरूमा आर्थिक वृद्धिदर घट्न गएको छ।
५. वित्तीय सङ्कटको पहिलो प्रभावको रूपमा वित्तीय बजार र वित्तीय उपकरणहरूमार्फत् एकीकृत भएका मुलुकहरूको वित्तीय क्षेत्र प्रभावित हुन गयो। दोस्रो प्रभावका रूपमा तरलता सङ्कटले वास्तविक क्षेत्र प्रभावित भई उत्पादन र रोजगारी घटेको छ भने समग्र मागमा गिरावट आएकोले आर्थिक मन्दी गहिरिँदै गएको छ। नेपालको वित्तीय क्षेत्र विश्व वित्तीय बजारसँग एकीकृत भइनसकेकाले प्रथम चरणको प्रभाव नपरे तापनि नेपाली रुपैयाको विनिमयदर भारतीय रुपैयासँग स्थिर रहेको कारण नेपाली रुपैयाँ पनि अमेरिकी डलरसँग न्यूनमूल्यन भई यसको प्रभाव भने अप्रत्यक्षरूपमा अन्य क्षेत्रमा पर्न गयो। विश्वको समग्र माग घटेको र रोजगारीमा व्यापक कटौती भइरहेको सन्दर्भमा विश्व आर्थिक सङ्कट बढ्दै जाँदा नेपालमा पनि त्यसको प्रभाव देखिएको यस बैंकले २०६५ चैत ९ गते जारी गरेको मौद्रिक नीति २०६५/६६ को मध्यावधि समीक्षामा समेत उल्लेख गरिसकेको छ।
६. विगतमा छिमेकी मुलुकलगायत अधिकांश मुलुकहरूले उत्पादन आर्थिक वृद्धि हासिल गरिरहेको अवस्थामा नेपालले अन्य क्षेत्रमा भन्दा वैदेशिक रोजगारीमार्फत् लाभ लिएको स्पष्ट छ। तर हालको आर्थिक मन्दीको प्रभाव नेपालको वैदेशिक रोजगारी र विप्रेषण आप्रवाहमा देखिएको छ। यस अवस्थामा नेपाल सरकारबाट विद्युत्, सिँचाइ, बाटोजस्ता पूर्वाधार निर्माणमा बृहत् लगानी गरी स्वदेशमै रोजगारीको व्यापक सिर्जना गर्नुपर्ने आवश्यकता छ।
७. अहिले मूल्यवृद्धि पनि अत्यन्त चिन्ताको विषय रहेको छ। विश्वभर आर्थिक मन्दीको प्रभावका कारण मुद्रास्फीति घटिरहेको सन्दर्भमा नेपालमा चालू आर्थिक वर्ष वार्षिक औसत मुद्रास्फीति दोहोरो अङ्क छुने संसोधित अनुमान मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षामा उल्लेख गरिसकिएको छ। उच्च मूल्य स्थितिबाट उत्पन्न हुने नकारात्मक असरप्रति नेपाल राष्ट्र बैंक सम्बेदनशील हुँदाहुँदै पनि विविध आपूर्तिजन्य कारणबाट सिर्जित मुद्रास्फीति भएकोले अहिलेको अवस्थामा मुद्रास्फीति नियन्त्रणमा मौद्रिक नीतिको भूमिका गौण रहन गएको छ। नेपाल आयल निगमले विगतमा तेलको मूल्यमा कटौती गरेअनुरूप अन्य क्षेत्रमा लागतमा समायोजन हुन नसक्नाले हाम्रो स्थानान्तरण संयन्त्रको कमजोरी उजागर गरेको छ।
८. यस वर्ष आन्तरिक र बाह्य कारणले आर्थिक गतिविधिमा अपेक्षित विस्तार हुन नसकिरहेको र अर्कोतर्फ मुद्रास्फीतिदर उच्च रहेको स्थितिमा आर्थिक नीति तर्जुमा र कार्यान्वयन चुनौतीपूर्ण हुनजान्छ। विश्व आर्थिक मन्दीको स्थितिमा पनि चालू आर्थिक वर्षको पहिलो सात महिनासम्मको स्थिति हेर्दा निर्यातमा वृद्धि हुनु सकारात्मक पक्ष हो। तर यससँगै आयातको वृद्धिदर पनि उच्च रहेकोले व्यापार घाटामा वृद्धि हुनु सकारात्मक होइन। विश्व आर्थिक मन्दी लम्बिँदै गई त्यसको पूर्ण प्रभाव नेपालको विप्रेषण आप्रवाहमा पर्न गयो भने बाह्य क्षेत्र स्थायित्व कायम राख्न चुनौतीपूर्ण हुन सक्नेछ। नेपाल राष्ट्र

* नेपाल राष्ट्र बैंकको ५४ औं वार्षिकोत्सवको उपलक्ष्यमा गभर्नर श्री दीपेन्द्रबहादुर क्षेत्रीले दिनुभएको वक्तव्यको पूर्ण विवरण।

बैंकले विश्व आर्थिक मन्दीसँग सम्बन्धित घटनाक्रमलाई सुक्ष्मरूपमा नियालिरहेको छ र यस सन्दर्भमा समष्टिगत आर्थिक स्थायित्व कायम गर्न प्रतिबद्ध रहेको अवगत गराउन चाहन्छु ।

९. यस बैंकले विगत एक वर्षयता अवलम्बन गरेका नीतिहरू तथा कामकारवाही जानकारी गराउने अवसरको रूपमा यस वार्षिक समारोहलाई लिने गरेको छ । यस क्रममा म मुलुकको आर्थिक तथा वित्तीय स्थिति साथै नेपाल राष्ट्र बैंकले विगत एक वर्षभित्र सम्पन्न गरेका कामकारवाहीको चर्चा गर्न चाहन्छु ।

समष्टिगत आर्थिक तथा वित्तीय स्थिति

कुल गार्हस्थ्य उत्पादन

१०. मुलुक हाल नयाँ संविधान निर्माणको माध्यमबाट नयाँ आर्थिक, सामाजिक तथा राजनैतिक प्रणालीको स्थापनाको मार्गमा अग्रसर रहेको छ । तर मुलुकको संक्रमणकालीन अवस्थाको व्यवस्थापन उचित रूपमा भइनसकेको तथा समय समयमा देशका विभिन्न भागहरूमा भइरहने बन्द, हडताल, मजदुर-व्यवस्थापनबीचको विवाद, लोडसेडिङ, आपूर्ति व्यवस्थापनमा देखिएका समस्यालगायतका कारण आर्थिक क्रियाकलापहरूमा अपेक्षित विस्तार हुन नसकिरहेको अवस्था छ ।
११. नेपाल सरकार, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालयले सार्वजनिक गरेको कृषि उत्पादनसम्बन्धी तथ्याङ्कअनुसार आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा कृषि क्षेत्रको वृद्धिदर अपेक्षाअनुरूप नरहने देखिन्छ । मौसमी प्रतिकूलताको कारण खासगरी गहुँको उत्पादन सन्तोषजनक रहन नसकेको कारण चालु आर्थिक वर्षमा समग्र कृषि उत्पादन वृद्धिदर सामान्य मात्र रहने अनुमान छ । समीक्षा वर्षमा धान ५.२ प्रतिशत, मकै २.८ प्रतिशत र कोदोको उत्पादन ०.५ प्रतिशतले बढ्ने अनुमान उक्त मन्त्रालयले गरेको छ ।
१२. चालु आर्थिक वर्षको प्रथम छ महिनामा औद्योगिक उत्पादन सूचकाङ्क २.३ प्रतिशतले ऋणात्मक रहेको तथ्याङ्क केन्द्रीय तथ्याङ्क विभागले हालै सार्वजनिक गरेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा औद्योगिक उत्पादन सूचकाङ्क ०.९ प्रतिशतले घटेको थियो । समीक्षा अवधिमा वनस्पती घिउ तथा तेल, प्रशोधित दुध, लत्ता कपडा, अन्य लत्ता कपडा, प्रशोधित छाला, अन्य रासायनिक पदार्थ, गैरधातुजन्य खनिज वस्तु, फलामे रड तथा पत्ती, घरेलु धातुका सामान र बिजुलीको तार तथा केवल समूहको उत्पादन घटेको छ भने अन्न तथा पशु दाना, अन्य खाद्य वस्तु, पेय पदार्थ, सूर्तिजन्य वस्तु, पश्मिना, चिरान काठ, कागज, पत्रपत्रिका र प्लाष्टिकका वस्तु समूहको उत्पादन भने बढेको छ । देशका विभिन्न भागहरूमा उत्पन्न तनाव, बन्द, हडताल, मजदुर-व्यवस्थापनबीचमा उत्पन्न विवाद, लोडसेडिङ, वितरण प्रणालीमा देखिएका समस्याका कारण आर्थिक वर्ष २०६५/६६ मा उत्पादनमूलक उद्योग क्षेत्रको वृद्धिदर ऋणात्मक रहने अनुमान छ ।
१३. सेवा क्षेत्रतर्फ चालु आर्थिक वर्षमा होटल तथा रेष्टुरेन्ट, यातायात, भण्डारण तथा सञ्चार, शिक्षा, स्वास्थ्य तथा सामाजिक कार्य र अन्य सामुदायिक, सामाजिक तथा व्यक्तिगत सेवा क्षेत्रको वृद्धिदर सन्तोषजनक रहने अनुमान छ । सेवा क्षेत्रको वृद्धिदर सन्तोषजनक नै रहने देखिए तापनि कृषि तथा उद्योग क्षेत्रको वृद्धिदरमा सुधार आउन नसकेका कारण चालु आर्थिक वर्षमा समग्र आर्थिक वृद्धिदर लक्ष्यअनुरूप हासिल नहुने देखिएको छ ।
१४. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो आठ महिनाको अवधिमा हवाई मार्गबाट नेपाल भ्रमण गर्ने पर्यटकको संख्या गत वर्षको यसै अवधिको तुलनामा २.४ प्रतिशतले घट्न गई २,५०,५२४ रहेको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा हवाई मार्गबाट नेपाल भ्रमण गर्ने पर्यटकहरूको संख्या १८.९ प्रतिशतको उच्च दरले बढेको थियो । हवाई मार्गबाट नेपाल भ्रमण गर्ने कुल पर्यटकहरूमध्ये चालु आर्थिक वर्ष तेस्रो मुलुकतर्फको पर्यटक आगमन २.५ प्रतिशत र भारतीय पर्यटक आगमन २.० प्रतिशतले घटेको छ । त्यस्तै, चालु आर्थिक वर्षको प्रथम सात महिनाको अवधिमा पर्यटक आय अघिल्लो वर्षको सोही अवधिको ७२.० प्रतिशत वृद्धिको तुलनामा ६२.६ प्रतिशतले बढेको छ ।
१५. चालु आर्थिक वर्षको प्रथम नौ महिनाको अवधिमा वैदेशिक रोजगारीमा जानेको संख्या अघिल्लो वर्षको १,६८,२९४ बाट ६.९ प्रतिशतले बढी १,७८,५६४ पुगेको छ । २०६५ पुस, माघ र फागुन महिनाहरूमा वैदेशिक रोजगारीमा जानेको संख्या गत वर्षको सोही महिनाहरूको तुलनामा क्रमशः १३.९ प्रतिशत, १४.२ प्रतिशत र २२.३ प्रतिशतले घटेको छ तर २०६५ चैत महिनामा भने ४६.२ प्रतिशत नै बढेको देखिन्छ । देशगत रूपमा हेर्दा वैदेशिक रोजगार गन्तव्य मुलुकको रूपमा रहेका मलेसिया, कतार र युएईमा जाने नेपाली कामदारको संख्या भने यस समीक्षा अवधिमा उल्लेख्य दरले घट्न गएको छ ।
१६. अन्तर्राष्ट्रिय मुद्राकोषले अप्रिल २००९ मा अद्यावधिक गरेको विश्वको आर्थिक परिदृश्यअनुसार विश्व आर्थिक सङ्कटका कारण विश्वको आर्थिक गतिविधि द्रुत गतिमा ओरालो लागेको जनाएको छ । उक्त कोषका अनुसार विश्व आर्थिक मन्दीका कारण सन् २००९ को विश्वको उत्पादन वृद्धि १.४ प्रतिशतले ऋणात्मक रहने अनुमान छ ।
१७. हाल संयुक्त राज्य अमेरिकालगायत अधिकांश औद्योगिक मुलुकहरू आर्थिक मन्दीको अवस्थामा गुज्रिरहेका छन् भने भारत र चीनलगायत उदीयमान मुलुकहरूको आर्थिक वृद्धिदरमा गिरावट आउने देखिएको छ । विश्व आर्थिक मन्दीको प्रभाव नेपालमा पनि चालु आर्थिक वर्षको पछिल्लो समयमा पर्न सक्ने देखिएको छ । विश्वको समग्र मागमा आएको हास, रोजगारीमा व्यापक कटौती भएकाले वित्तीय सङ्कटको दोस्रो चरणको प्रभावको रूपमा वास्तविक क्षेत्रमार्फत् नेपालको केही क्षेत्रहरूमा सीमित रूपमा प्रभाव पर्न सक्ने देखिएको छ ।

मूल्य स्थिति

१८. २०६५ फागुन महिनामा समग्र वार्षिक विन्दुगत उपभोक्ता मुद्रास्फीति १३.१ प्रतिशत रहेको छ । २०६४ फागुनमा उक्त मुद्रास्फीति ७.२ प्रतिशत रहेको थियो । पेट्रोलियम पदार्थको मूल्य समायोजनको प्रभाव यातायात तथा सवारी साधनको भाडामा नपर्नु तथा लोडसेडिङ, बन्द हड्ताल, श्रमिक समस्या र कार्टेलिङ जस्ता आपूर्तिजन्य कारणहरूले समीक्षा अवधिमा समग्र मूल्यस्थितिमा चाप पर्न गएको हो ।
१९. समूहगत रूपमा खाद्य तथा पेय पदार्थ समूहको मूल्य सूचकाङ्क २०६४ फागुनमा ९.४ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा २०६५ फागुनमा १७.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । यस समूहअन्तर्गत मुख्यरूपमा चिनी तथा चिनीजन्य वस्तु उप-समूहको सूचकाङ्क ५३.० प्रतिशत, माछा, मासु तथा फुलको २५.२ प्रतिशत, दलहनको २४.६ प्रतिशत र तरकारी तथा फलफूलको २१.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । तर गहुँ तथा गहुँको पिठो उप-समूहको सूचकाङ्क ३.७ प्रतिशतले घटेको छ ।
२०. यसैगरी गैरखाद्य वस्तु तथा सेवा समूहको सूचकाङ्क २०६५ फागुनमा ८.८ प्रतिशतले बढेको छ । २०६४ फागुनमा उक्त सूचकाङ्क ४.९ प्रतिशतले बढेको थियो । यस समूहअन्तर्गतका मुख्य रूपमा सूती तथा सूतिजन्य वस्तु उप-समूहको सूचकाङ्क १६.३ प्रतिशत र यातायात तथा सञ्चार उप-समूहको सूचकाङ्क १३.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ ।
२१. राष्ट्रिय थोक मूल्य सूचकाङ्कको वार्षिक विन्दुगत वृद्धिदर २०६४ फागुनमा ६.६ प्रतिशत रहेकोमा २०६५ फागुनमा १२.३ प्रतिशत रहेको छ । समीक्षा अवधिमा थोक मूल्यअन्तर्गतका कृषिजन्य वस्तुको सूचकाङ्क १५.३ प्रतिशत, आयातित वस्तुको सूचकाङ्क १०.० प्रतिशत र स्वदेशी उत्पादित वस्तुहरूको सूचकाङ्क ८.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ ।
२२. वार्षिक विन्दुगत आधारमा २०६५ फागुनमा राष्ट्रिय तलव तथा ज्यालादर सूचकाङ्क २०.३ प्रतिशतले बढेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा उक्त सूचकाङ्क ९.० प्रतिशतले बढेको थियो । २०६५ असोज महिनादेखि सरकारी तथा संस्थानका कर्मचारी, सुरक्षाकर्मी, शिक्षकको तलवमा वृद्धि भएकोले समीक्षा अवधिमा तलव सूचकाङ्कमा चाप पर्न गएको छ । तलव तथा ज्यालादरमध्ये तलव उप सूचकाङ्क समीक्षा अवधिमा २०.८ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । यस्तो उप सूचकाङ्क अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा १०.९ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । समीक्षा अवधिमा ज्यालादर उप सूचकाङ्क २०.१ प्रतिशतले वृद्धि भएको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा यो सूचकाङ्क ८.४ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो ।

सरकारी वित्त स्थिति

२३. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो नौ महिनासम्ममा नगद प्रवाहमा आधारित सरकारी बजेट रु १२ अर्ब ७२ करोडले बचतमा रहेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा सरकारी बजेट रु. ५ अर्ब २९ करोडले घाटामा रहेको थियो । सरकारी खर्चको तुलनामा साधन परिचालनको वृद्धि उल्लेख्य रूपमा बढी भएको कारण समीक्षा अवधिमा सरकारको बजेट बचतमा रहेको हो ।
२४. चालू आर्थिक वर्षको चैत महिनासम्ममा नगद प्रवाहमा आधारित कुल सरकारी खर्च १८.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. १०७ अर्ब ६ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा सरकारी खर्च ३१.५ प्रतिशतले बढेको थियो । पूँजीगत खर्चमा कमी आएकोले समीक्षा अवधिमा कुल सरकारी खर्चको वृद्धिदरमा अघिल्लो वर्षको तुलनामा कमी आएको हो ।
२५. समीक्षा अवधिमा चालू खर्च २२.० प्रतिशतले वृद्धि भई २०६५ चैत्र मसान्तमा रु. ७० अर्ब ७५ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्ष सोही अवधिमा चालू खर्च २१.४ प्रतिशतले बढेको थियो । सरकारी कर्मचारीहरूको तलव वृद्धि तथा गैरबजेटरी खर्चमा वृद्धि भएकोले समीक्षा अवधिमा चालू खर्च बढी दरले बढेको हो ।
२६. समीक्षा अवधिमा पूँजीगत खर्च २.५ प्रतिशतले घटी रु. १९ अर्ब २२ करोडमा भरेको छ । अघिल्लो वर्ष पूँजीगत खर्चमा ६९.० प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो । आर्थिक वर्ष २०६५/६६ का लागि सरकारको नीति तथा कार्यक्रम आउनमा केही ढिलाइ हुनगएको, स्थानीय निकायमा जनप्रतिनिधिहरूको अभाव रहेको, नयाँ नेपाल निर्माण अभियानका लागि तोकिएका आयोजनाहरूका लागि अत्यावश्यक कार्यक्रम, निर्देशिका तयार हुन समय लागेको र ठेक्कापट्टालगायत खरिद प्रक्रियामा ढिलाइ भएको कारण पूँजीगत खर्चमा कमी आएको हो ।
२७. समीक्षा अवधिमा राजस्व परिचालन ३९.३ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ९८ अर्ब ६७ करोड पुगेको छ । अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा राजस्व २५.१ प्रतिशतले बढेको थियो । राजस्व चुहावटमा नियन्त्रण, राजस्व प्रशासनमा सुधारलगायत स्वयंकर घोषणाजस्ता कार्यक्रम एवम् गैर-कर राजस्वको उल्लेखनीय वृद्धिका कारण समीक्षा अवधिमा उत्साहजनक दरले राजस्वको परिचालन भएको हो ।
२८. समीक्षा अवधिमा नेपाल सरकारलाई वैदेशिक नगद ऋणवापत् रु २ अर्ब ९८ करोड र वैदेशिक नगद अनुदानवापत् रु. १७ अर्ब ६९ करोड प्राप्त भएको छ । अघिल्लो वर्ष ती शीर्षकहरूमा क्रमशः रु. २ अर्ब ७७ करोड र रु. ११ अर्ब ६१ करोड प्राप्त भएको थियो ।
२९. समीक्षा अवधिमा नेपाल सरकारले रु ८ अर्ब ७० करोड बराबरको आन्तरिक ऋण परिचालन गरेको छ । यस आर्थिक वर्षका लागि रु २५ अर्बको आन्तरिक उठाउने बजेटमा उल्लेख गरिएको थियो । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा सरकारले रु १३ अर्ब ३३ करोड आन्तरिक ऋण परिचालन गरेको थियो ।

वैदेशिक व्यापार तथा शोधनान्तर स्थिति

३०. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो सात महिनामा वैदेशिक व्यापारतर्फ मिश्रित उपलब्धि हासिल भएको छ। यस अवधिमा निर्यातमा सुधार आए तापनि आयातमा उच्च वृद्धिका कारण व्यापार घाटामा विस्तार हुन गएको छ। समीक्षा अवधिमा कुल निर्यात १९.५ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ४० अर्ब ९ करोड पुगेको छ। अघिल्लो वर्षको पहिलो सात महिनामा कुल निर्यात ३.३ प्रतिशतले ह्रास भएको थियो। अघिल्लो वर्ष ५.५ प्रतिशतले ह्रास भएको भारततर्फको निर्यात समीक्षा अवधिमा २.३ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २३ अर्ब ८९ करोड पुगेको छ। अन्य मुलुकतर्फको निर्यात भने अघिल्लो वर्ष १.९ प्रतिशतले वृद्धि भएकोमा समीक्षा अवधिमा ५८.४ प्रतिशतले बढी रु. १६ अर्ब २८ करोड पुगेको छ। समीक्षा अवधिमा भारततर्फ मुख्यतया तयारी पोशाक, जी.आई. पाइप, जुत्ता तथा चप्पल, टुथपेष्ट तथा खयर एवम् अन्य मुलुकतर्फ विशेष गरी दाल, उनी गलैचा, पश्मिना, तयारी पोशाक र जडीबुटीको निर्यातमा उल्लेख्य वृद्धि आएको कारण कुल निर्यात बढेको हो।
३१. चालू आर्थिक वर्षको प्रथम सात महिनामा कुल आयात २५.५ प्रतिशतले बढी रु. १५५ अर्ब ७८ करोड पुगेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा कुल आयात १८.५ प्रतिशतले वृद्धि भएको थियो। समीक्षा अवधिमा भारतबाट भएको आयात १२.५ प्रतिशतले बढी रु. ८८ अर्ब ५९ करोड पुगेको छ भने अन्य मुलुकबाट भएको आयात ४७.९ प्रतिशतले बढी रु. ६७ अर्ब १९ करोड पुगेको छ। अघिल्लो वर्ष, भारतबाट भएको आयात २४.५ प्रतिशतले बढेको थियो भने अन्य मुलुकबाट भएको आयात ९.५ प्रतिशतले बढेको थियो। समीक्षा अवधिमा भारतबाट मुख्यतया पेट्रोलियम पदार्थ, सवारी साधन तथा पाटपुर्जा, कोल्ड रोल्ल्ड शीट इन्क्वाइल, अन्य मेशिनरी तथा पाटपुर्जा र औषधि एवम् अन्य मुलुकबाट विशेषगरी सुन, विद्युतीय सामग्री, एम.एस विलेट, अन्य मेशिनरी तथा पाटपुर्जा र कम्प्युटर तथा पाटपुर्जाको आयातमा उल्लेखनीय रूपमा वृद्धि भएको छ।
३२. समीक्षा अवधिमा, कुल व्यापार घाटा २७.७ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. ११५ अर्ब ६९ करोड पुगेको छ भने निर्यात/आयात अनुपात अघिल्लो वर्षको २७.० प्रतिशतबाट २५.७ प्रतिशतमा झरेको छ। कुल व्यापारमा भारतको अंश अघिल्लो वर्षको ६४.७ प्रतिशतबाट समीक्षा अवधिमा ५७.४ प्रतिशतमा झरेको छ।
३३. शोधनान्तर स्थितितर्फ चालू आर्थिक वर्षको प्रथम सात महिनामा चालु खातामा रु. २० अर्ब ३२ करोडको बचत भएको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा चालु खाता रु. ७ अर्ब ६२ करोडले घाटामा रहेको थियो। वस्तु व्यापार एवम् सेवा व्यापारमा उच्च घाटा भएतापनि विप्रेषण आप्रवाहमा उत्साहजनक वृद्धि आएको कारण समीक्षा अवधिमा चालु खाता बचतमा रहेको हो। वित्तीय खाताअन्तर्गत, समीक्षा अवधिमा रु. ४ अर्ब ९९ करोड बराबर सरकारी ऋण प्राप्त भएको छ भने रु. ४ अर्ब ९३ करोड साँवा भुक्तानी भएको छ। चालू आर्थिक वर्षको प्रथम सात महिनामा रु. २५ अर्ब ६८ करोडको शोधनान्तर बचत भएको छ। अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा रु. २५ करोडको शोधनान्तर बचत भएको थियो।
३४. विदेशी विनिमय सञ्चितिको २०६५ असार मसान्तको तुलनामा २०६५ माघ मसान्तमा बैकिङ्ग क्षेत्रसँग रहेको कुल विदेशी विनिमय सञ्चिति १८.४ प्रतिशतले वृद्धि भई रु. २५९ अर्ब ७९ करोड पुगेको छ। आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को माघ मसान्तमा यस्तो सञ्चिति १.२ प्रतिशतले बढेको थियो। अमेरिकी डलरमा भने २०६५ असारदेखि माघ मसान्तसम्ममा कुल सञ्चिति ४.४ प्रतिशतले बढी अमेरिकी डलर ३ अर्ब २४ करोड पुगेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा कुल सञ्चिति अमेरिकी डलरमा गणना गर्दा ३.६ प्रतिशतले बढेको थियो। आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो सात महिनाको आयातलाई आधार मान्दा विदेशी विनिमय सञ्चितिको विद्यमान स्तरले ११.३ महिनाको वस्तु आयात र ९.९ महिनाको वस्तु तथा सेवा आयात धान्न पर्याप्त रहेको छ।

मौद्रिक स्थिति

३५. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो सात महिनासम्ममा विस्तृत मुद्राप्रदाय ११.५ प्रतिशतले बढेको छ। अघिल्लो आर्थिक वर्षको यसै अवधिमा उक्त मुद्राप्रदाय १०.८ प्रतिशतले विस्तार भएको थियो। अघिल्लो वर्षको तुलनामा समीक्षा अवधिमा मौद्रिक क्षेत्रको खुद वैदेशिक सम्पत्ति उल्लेख्य रूपमा बढेको र खुद अमौद्रिक दायित्व घटेकाले विस्तृत मुद्राप्रदायको वृद्धि अघिल्लो वर्षभन्दा केही उच्च रहन गएको हो।
३६. मौद्रिक विस्तारका स्रोतहरूमध्ये समीक्षा अवधिमा खुद वैदेशिक सम्पत्ति (विदेशी विनिमय मूल्याङ्कन नाफा नोक्सान समायोजित) १५.० प्रतिशत (रु. २५ अर्ब ६८ करोड) ले बढेको छ। अघिल्लो वर्षको सोही अवधिमा उक्त सम्पत्ति रु. २५ करोड ११ लाखले बढेको थियो। उत्साहजनक विप्रेषण आप्रवाहका अतिरिक्त सरकारको वैदेशिक सहयोग आप्रवाह पनि बढेकोले खुद वैदेशिक सम्पत्ति बढेको हो। समीक्षा अवधिमा खुद वैदेशिक सम्पत्तिको विस्तार उल्लेख्य रहे पनि मौद्रिक क्षेत्रको नेपाल सरकारमाथिको खुद दावी उल्लेखनीय रूपमा घटेको र निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा वृद्धिमा कमी आएका कारण खुद आन्तरिक सम्पत्तिको विस्तार न्यून रहेको तथा खुला बजार कारोवारबाट समेत उच्च तरलता प्रशोचन गरिएकाले मुद्रा प्रदायको वृद्धिदर सीमान्त रूपले मात्र बढेको हो।
३७. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो सात महिनामा आन्तरिक कर्जा ६.२ प्रतिशतले बढेको छ। अघिल्लो वर्ष उक्त कर्जा १२.६ प्रतिशतले बढेको थियो। उच्च साधन परिचालनको तुलनामा पूँजीगत खर्च न्यून रहेकोले समीक्षा अवधिमा नेपाल सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकसँग रु. २३ अर्ब ९९ करोड नगद बचत कायम रहेको छ। उच्च स्तरको नगद बचतका कारण मौद्रिक क्षेत्रको नेपाल सरकारमाथिको खुद दावी रु. १७ अर्ब ६९ करोडले घटेको र निजी क्षेत्रतर्फको कर्जा विस्तारमा समेत कमी आएको हुँदा कुल आन्तरिक कर्जाको वृद्धिदरमा कमी आएको हो।

३८. समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूले निजी क्षेत्रतर्फ थप रु. ४४ अर्ब ५६ करोड कर्जाप्रवाह भई सो अवधिमा यस्तो कर्जा रु. ३८९ अर्ब ३४ करोड पुगेको छ । समीक्षा अवधिमा निजी क्षेत्रतर्फ प्रवाहित कर्जामध्ये उत्पादन, निर्माण, धातुजन्य उत्पादन, मेसिनरी तथा विद्युतीय उपकरण, थोक तथा खुद्रा व्यापार र सेवा क्षेत्रतर्फको कर्जा प्रवाहको वृद्धिदरमा कमी आएको छ भने यातायात उपकरण उत्पादन तथा फिटिङ्ग्स, रियल स्टेट र उपभोग्य कर्जा प्रवाहमा विस्तार भएको छ । समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूले घरजग्गातर्फको कर्जा लगानीमा सतर्कता अपनाएका कारण उक्त क्षेत्रतर्फको कर्जाको परिमाण अधिल्लो वर्षभन्दा उच्च रहेको भए पनि कर्जा प्रवाह वृद्धिदरमा भने कमी आएको छ ।
३९. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो सात महिनामा वाणिज्य बैंकहरूको कुल बचत परिचालन रु. ५० अर्ब ७५ करोडले बढेको छ । माघ मसान्तमा रु ४७२ अर्ब २७ करोड पुगेको छ । अधिल्लो वर्ष यसै अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूले कुल रु ३६ अर्ब ३५ करोड निक्षेप परिचालन गरेका थिए ।

वित्तीय क्षेत्रको विस्तार

४०. २०६५ चैत मसान्तसम्ममा वाणिज्य बैंकहरूको सङ्ख्या २५ पुगेको छ भने विकास बैंक, वित्त कम्पनी तथा लघु वित्त विकास बैंकको संख्या क्रमशः ६९, ७८ र ९३ पुगी क देखि घ वर्गसम्मको बैंक तथा वित्तीय संस्थाको कुल संख्या १७७ पुगेको छ । २०६५ पुस मसान्तसम्म वाणिज्य बैंकहरूको शाखा संख्या ६९७ पुगेको छ । यसबाट प्रतिबैंक शाखाबाट औसत करिब ४५ हजार जनसंख्याले सेवा प्राप्त गरेको देखिन्छ ।
४१. वित्तीय संस्थाहरूको सङ्ख्यात्मक वृद्धिसँगै साधन परिचालनमा समेत वृद्धि भएको छ । २०६५ माघ मसान्तमा वाणिज्य बैंकहरूले रु ४७२ अर्ब २७ करोड बचत परिचालन र रु ३८९ अर्ब ३४ करोड कर्जा प्रवाह गरेका छन् । २०६४ माघ मसान्तमा वाणिज्य बैंकहरूको बचत परिचालन र कर्जा प्रवाह क्रमशः रु ३७० अर्ब ८० करोड र रु ३९४ अर्ब ८५ करोड रहेको थियो । २०६४ पुस मसान्तमा विकास बैंकहरूले परिचालन गरेको निक्षेप तथा कर्जा क्रमशः रु. २९ अर्ब र रु. ९८ अर्ब रहेकोमा २०६५ पुस मसान्तमा क्रमशः रु. ३६ अर्ब र रु. २९ अर्ब पुगेको छ । विकास बैंकहरूको संख्यात्मक र क्षेत्रगत वृद्धिको कारण सम्पति/दायित्वमा उल्लेख्य वृद्धि भएको हो । त्यसैगरी, वित्त कम्पनीतर्फ २०६४ पुस मसान्तमा निक्षेप र कर्जाको रकम क्रमशः रु. ४९ अर्ब र रु. ४३ अर्ब रहेकोमा २०६५ पुस मसान्तमा निक्षेप र कर्जा क्रमशः रु. ५२ अर्ब ३० करोड र रु. ५३ अर्ब ८६ करोड पुगेको छ ।
४२. यस बैंकबाट इजाजतप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्था बाहेकका अन्य वित्तीय संस्थाहरू – कर्मचारी सञ्चय कोष र विमा कम्पनीहरूको समेत वित्तीय साधन परिचालनमा विस्तार आएको छ । प्राप्त पछिल्लो विवरण अनुसार कर्मचारी सञ्चय कोषले २०६५ फाल्गुण सम्ममा रु. ७४ अर्ब ९२ करोड, र विमा कम्पनीहरूले रु. ४३ अर्ब ९५ करोडको स्रोत सङ्कलन गरेका छन् । साथै, २०६५ फाल्गुण मसान्तसम्ममा जीवन विमा कम्पनी ८, निर्जीवन विमा कम्पनी ९६ र ९ संयुक्त विमा कम्पनी गरी जम्मा २५ वटा विमा कम्पनी कार्यरत रहेका छन् ।
४३. अहिलेको अवस्थामा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको संख्यात्मक वृद्धिसँगै नियमन तथा सुपरिवेक्षण अर्थात् समग्रमा वित्तीय क्षेत्र स्थायित्व कायम गर्नु चुनौती रहँदै आएको छ भने अभै पनि ग्रामीण क्षेत्र एवम् पिछडिएको वर्गमा समेत वित्तीय सेवाको पहुँच पुऱ्याउनुपर्ने आवश्यकता विद्यमान छ । तसर्थ वित्तीय सुदृढीकरण र वित्तीय समावेशीकरण आजको प्रमुख प्राथमिकता रहेको छ ।

पूँजी बजार

४४. समीक्षा अवधिमा नेपालको पूँजी बजारमा मिश्रित प्रवृत्ति देखा पर्‍यो । शेयर बजारको प्रवृत्ति मापन गर्ने नेप्से परिसूचक २०६५ भदौ १५ गते हाल सम्मकै सर्वाधिक ११७५.३८ विन्दुमा रहन गयो । यसपछि भने निरन्तर ओरालो लागेको शेयर बजार २०६५ माघ ९ गते यस वर्षकै न्यूनतम ६०९.४६ विन्दुमा रहेको छ । अधिल्लो वर्षको तुलनामा नेप्से सूचकाङ्क १२५.४२ विन्दुले कमी आई २०६५ चैत मसान्तमा ६६९.२७ विन्दुमा कायम रहेको छ । यस अवधिमा बजारमा थप शेयरहरू सूचीकृत हुनु, हालसम्मकै सर्वाधिक रकमको शेयर (नेपाल दूरसञ्चार कम्पनी) सूचीकृत हुनु, विश्व शेयर बजारमा देखा परेको मन्दीले लगानीकर्ताहरूको आत्मविश्वासमा कमी आउनु जस्ता कारणहरूले पूँजी बजारको परिवर्तनको प्रवृत्तिलाई प्रभाव परेको देखिन्छ ।
४५. शेयर बजारमा हुनसक्ने चलखेल र सट्टेबाजीको प्रवृत्तिलाई नियन्त्रण गर्न मार्जिन लेन्डिङ प्रवृत्तिका कर्जाहरूको कारोवार नियमित हुन आवश्यक देखिएकाले धितोमा रहेको शेयरको मूल्यको अनुगमन हरेक हप्ताको शुक्रवार गरी धितो नपुग भएमा सम्बन्धित ऋणीलाई सूचना गरी २९ दिनभित्र सीमाभित्र ल्याउन यस बैंकबाट निर्देशनसमेत जारी गरिएको छ ।
४६. धितोपत्र बजारको प्रगाढताको मापक बजार पूँजीकरण २०६५ चैत मसान्तमा रु. ४२९ अर्ब ९५ करोड ९९ लाख रहेको छ । यसको कुल गार्हस्थ्य उत्पादनसँगको अनुपात ४४.८ प्रतिशत हुन आउँछ । उक्त पूँजीकरण २०६४ चैत्र मसान्तमा रु. २४९ अर्ब ९२ करोड ७८ लाख रहेको थियो । शेयर बजारको कुल कारोवारतर्फ चालु आर्थिक वर्षको चैत मसान्तसम्म रु ९६ अर्ब ९८ करोड २९ लाख बराबरको कारोवार भएको छ । गत वर्षको सोही अवधिमा रु ९४ अर्ब ९२ करोड ५० लाख बराबरको कारोवार भएको थियो । त्यसैगरी, २०६५ चैत मसान्तसम्म नेपाल धितोपत्र विनिमय बजार लि. मा सूचीकृत भएका कम्पनीहरूको संख्या १५६ पुगेको छ । सूचीकृत कम्पनीहरूमध्ये १२५ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्था, १८ वटा उत्पादन र प्रशोधन गर्ने उद्योग, ३ वटा जलविद्युत् कम्पनी, ४ वटा होटल, ४ वटा व्यापारिक र २ वटा अन्य समूहका कम्पनी रहेका

छन् । २०६४ चैत्र मसान्तमा यो संख्या १४६ रहेको थियो । धितोपत्र बजारले २०६५ जेठ २२ गतेदेखि ओ टि सी (over the counter) को कारोवार खुल्ला गर्‍यो । मिति २०६५ भदौ ८ गते नेपाल दूरसञ्चार कम्पनीको रु १५ अर्बको शेयर सूचीकृत भएपछि बजारमा कारोवार हुन सक्ने र सूचीकृत कम्पनीको शेयर संख्यामा व्यापक फरक पर्ने भएकाले सर्वसाधारणमा जारी भएको शेयरको मात्र गणना गर्ने गरी Npse Flot Index को सुरुआत भयो ।

४७. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को चैत्र मसान्तसम्ममा नेपाल धितोपत्र बोर्डले ३० वटा कम्पनीहरूको रु ७ अर्ब ३१ करोड ५५ लाख बराबरको शेयर तथा ऋणपत्र निष्काशनका लागि अनुमति प्रदान गरिसकेको छ । यस मध्ये ४ वटा कम्पनीहरूले रु ९९ करोड ३० लाख बराबरको साधारण शेयर, २४ वटा कम्पनीहरूले रु ५ अर्ब ५७ करोड २५ लाख बराबरको हकप्रद शेयर र २ वटा कम्पनीहरूले रु ७५ करोड बराबरको डिवेन्चर निष्काशनको लागि स्वीकृति प्राप्त गरेका थिए । नेपाल सरकारको विकास ऋणपत्रको प्राथमिक निष्काशन बोलकबोल प्रथाद्वारा नेपाल राष्ट्र बैंकले गर्ने र दोस्रो बजार कारोवार नेपाल स्टक एक्सचेन्जमा हुने व्यवस्था छ । यस क्रममा समीक्षा अवधिमा रु २ अर्ब बराबरको विकास ऋणपत्र तथा रु ७० करोड बराबरको नागरिक बचतपत्रको प्राथमिक निष्काशन भयो । यस अतिरिक्त नेपाल सरकारको राष्ट्रिय बचतपत्र र नागरिक बचत पत्रको दोस्रो बजार कारोवारका लागि आ.व. २०६५/६६ मा ६८ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले बजार निर्माताको रूपमा कार्य गर्ने अनुमति प्राप्त गरेका छन् । गत आ.व. २०६४/६५ मा ५५ वटा बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू बजार निर्माताको रूपमा कार्यरत रहेका थिए ।
४८. शेयर बजारको दिगो विकासका लागि पूँजीबजारमार्फत् बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले पूँजी परिचालन गरे जस्तै उत्पादनमूलक उद्योग अर्थात् वास्तविक क्षेत्र (real sector) लाई समेत पूँजी बजारतर्फ प्रोत्साहित गर्नु आवश्यक देखिन्छ । नेपाल राष्ट्र बैंकले विगत एक वर्षको अवधिमा शेयर बजारको विकास र वित्तीय क्षेत्रसमेतको स्थायित्वका लागि शेयरको धितोमा गरिने कर्जा प्रवाह (margin lending) र मार्जिन कलसम्बन्धी नयाँ निर्देशन जारी गरिसकेको छ ।

मौद्रिक तरलता, कर्जा तथा विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

मौद्रिक तथा तरलता व्यवस्थापन

४९. २०६५ असोज १३ गते जारी गरिएको मौद्रिक नीति २०६५/६६ को मध्यावधि समीक्षा २०६५ चैत्र ९ गते सार्वजनिक भइसकेको छ । मौद्रिक नीति तर्जुमा गर्दाको अवस्थामा वस्तु तथा सेवालगायत शेयर तथा घर जग्गाको मूल्यमा चापको अवस्था विद्यमान थियो । वास्तविक व्याजदरसमेत ऋणात्मक रहेको परिप्रक्ष्येमा मूल्य स्थिरता तथा वित्तीय क्षेत्र स्थायित्वमा पर्नसक्ने जोखिमलाई समेत दृष्टिगत गरी मौद्रिक नीतिको कडा अडान निर्धारण गरिएको थियो । यसका अतिरिक्त संविधानसभाको निर्वाचनपश्चात् गठित सरकारले विगतभन्दा ठूला आकारको बजेट प्रस्तुत गरेकाले अर्थतन्त्रमा थप मौद्रिक विस्तार हुन सक्नेतर्फ सजग रही मुद्राप्रदाय तथा समष्टिगत मागको कारणबाट आन्तरिक तथा बाह्य स्थायित्वमा असर नपरोस् र लक्षित आर्थिक वृद्धिलाई आवश्यक पर्ने तरलताको सहज उपलब्धतामा अवरोध नहुने गरी मौद्रिक नीतिको अडान कडा राखिएको थियो ।
५०. आर्थिक तथा वित्तीय विश्लेषणका आधारमा तय गरिएको कडा मौद्रिक नीतिको अग्रिम अडानका रूपमा अनिवार्य नगद अनुपात ५.० प्रतिशतबाट ५.५ प्रतिशत र बैंकदरलाई ६.२५ प्रतिशतबाट ६.५ प्रतिशत कायम गरिएको थियो । मौद्रिक नीतिको लक्ष्यअनुरूप तरलताको व्यवस्थापन गर्न तरलता अनुगमन तथा प्रक्षेपण संरचनालाई प्रमुख आधारस्तम्भको रूपमा लिने गरिएको छ ।
५१. मौद्रिक तरलता व्यवस्थापन गर्ने एक महत्वपूर्ण उपायको रूपमा रहेको विदेशी विनिमय बजारमाथि गरिने हस्तक्षेपअन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो नौ महिनासम्ममा नेपाल राष्ट्र बैंकले वाणिज्य बैंकहरूबाट अमेरिकी डलर १ अर्ब ४० करोड खुद खरिद गरी रु १०८ अर्ब ४ करोड बराबरको खुद तरलता प्रवाह गरेको छ । अधिल्लो वर्षको यसै अवधिमा नेपाल राष्ट्र बैंकले वाणिज्य बैंकहरूबाट अमेरिकी डलर १ अर्ब ५ करोड खुद खरिद गरी रु ६५ अर्ब ९८ करोड बराबरको खुद तरलता प्रवाह गरेको थियो । निजी क्षेत्रको विप्रेषण आप्रवाह उत्साहजनक रूपले बढेकाले समीक्षा अवधिमा विदेशी विनिमय बजारबाट अमेरिकी डलर खरिदमार्फत् उच्च तरलता प्रवाह हुन गएको हो । त्यस्तै, विदेशी विनिमय बजार हस्तक्षेप प्रक्रियालाई पारदर्शी बनाउने क्रममा हप्तामा दुई पटक हस्तक्षेप कारोवारका लागि Window दिई आवश्यक तरलता उपलब्ध गराउने कार्यलाई निरन्तरता दिइएको छ ।
५२. भारतीय रूपैयाँको व्यवस्थापन तर्फ, आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो नौ महिनामा अमेरिकी डलर १ अर्ब ११ करोड बिक्री गरी भा.रु. ५३ अर्ब ४० करोड खरिद भएको छ । अधिल्लो वर्षको यस अवधिमा अमेरिकी डलर १ अर्ब ५ करोड बिक्री गरी भा.रु. ४१ अर्ब ८२ करोड खरिद भएको थियो । अधिल्लो वर्षको तुलनामा समीक्षा अवधिमा नेपाल आयल निगमले भारतीय आयल निगमलाई वढी भुक्तानी गरेको कारणले भारतीय मुद्रा खरिद गर्न अमेरिकी डलरको बिक्री बढेको हो ।
५३. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को पहिलो नौ महिनासम्ममा खुला बजार कारोवारमार्फत् रु ११ अर्ब ७२ करोड बराबरको खुद तरलता प्रशोचन भएको छ । उक्त प्रशोचित तरलतामध्ये समीक्षा अवधिमा सोभै बिक्री बोलकबोलबाट रु ७ अर्ब ४६ करोड र रिभर्स रिपो बोलकबोलबाट रु १३ अर्ब २६ करोड गरी कूल तरलता प्रशोचन रु २० अर्ब ७२ करोड रहेको छ भने रिपो बोलकबोलबाट रु ९ अर्बको तरलता प्रवाह गरिएको छ । अधिल्लो वर्षको यसै अवधिमा सोभै बिक्री बोलकबोलबाट रु ४ अर्ब ४७ करोड र रिभर्स रिपो बोलकबोलबाट रु ६ अर्ब ५७ करोड गरी कुल रु ११ अर्ब ४ करोड तरलता प्रशोचन भएकोमा रिपो बोलकबोलबाट रु ९ अर्बको तरलता प्रवाह गरिएकोले खुद तरलता प्रशोचन रु २ अर्ब ४ करोड भएको थियो ।

५४. समीक्षा अवधिमा खासगरी २०६५ माघ र फागुन महिनामा वाणिज्य बैंकहरूको तरलतामा केही चाप बढ्यो । समीक्षा अवधिमा विदेशी विनिमय कारोवारमार्फत् उच्च तरलता प्रवाहित गरिएको भए पनि नेपाल सरकारको नेपाल राष्ट्र बैंकसँग उच्च नगद बचत कायम रहन गएको, चलनचल्तीमा रहेको मुद्रा उच्च दरले विस्तार भएको र फागुन महिनामा सिटिजन्स इन्टरनेशनल बैंक लिमिटेड र बैंक अफ एसियाले सर्वसाधारणको लागि प्राथमिक शेयर निष्काशन गरेकोले तरलताको माग बढेको कारण उक्त महिनाहरूमा बैंकिङ क्षेत्रको तरलतामा केही कमी देखिएको हो । तरलतामा देखिएको उक्त अल्पकालीन सङ्कुचनलाई व्यवस्थापन गर्न यस बैंकले खुला बजार कारोवारअन्तर्गत रिपो बोलकबोलमार्फत् रु ९ अर्ब प्रवाह गरेको थियो ।
५५. भुक्तानी प्रणालीलाई सहज र सुनिश्चित गर्न व्यवस्था गरिएको स्थायी तरलता सुविधाको उपयोग मौद्रिक नीतिको समकक्षीको रूपमा वाणिज्य बैंकहरूलाई मात्र प्रदान गरिदै आएकोमा आर्थिक वर्ष २०६५।६६ देखि विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीहरूलाई पनि समकक्षीको दायराभित्र राखिएकोले उक्त सुविधाको उपयोग विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीहरूले पनि तोकिएको मापदण्डभित्र रहेर गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ । यद्यपि समीक्षा अवधिमा कुनै पनि विकास बैंक तथा वित्त कम्पनीले उक्त सुविधाको उपयोग भने गरेका छैनन् ।
५६. चालू आर्थिक वर्षको मौद्रिक नीति जारी भएपश्चात् समकक्षीको दायरा फराकिलो पारिएको सन्दर्भमा केही बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूसँग सरकारी ऋणपत्रको परिमाण न्यून रहन सक्ने स्थितिलाई दृष्टिगत गरी नेपाल सरकारको ऋणपत्रको धितोमा दिइने स्थायी तरलता सुविधाको सीमालाई ९० प्रतिशतमा पुऱ्याइएको र अन्य व्यवस्था यथावत् राखी स्थायी तरलता सुविधावापतको पेनाल दर २.० प्रतिशतबाट बढाई ३.० प्रतिशत कायम गरिएको मौद्रिक नीतिमा उल्लेख भइसकेको छ । यस सुविधाअन्तर्गत आर्थिक वर्ष २०६५।६६ को पहिलो नौ महिनाको अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूले उपयोग गरेको स्थायी तरलता सुविधा रु ८६ अर्ब ६२ करोड रहेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूले कुल रु ७६ अर्ब ३५ करोड बराबरको स्थायी तरलता सुविधा उपयोग गरेका थिए । त्यस्तै, समीक्षा अवधिमा वाणिज्य बैंकहरूबीचको अन्तर बैंक कारोवार कुल रु २२० अर्ब ५० करोड रहेकोमा अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा कुल रु २०३ अर्ब ४० करोड अन्तरबैंक कारोवार भएको थियो ।
५७. आर्थिक वर्ष २०६५।६६ को मौद्रिक नीतिमा निर्यात कर्जाको पुनर्कर्जादरलाई ५० आधार विन्दुले घटाई २.५ प्रतिशतबाट २.० प्रतिशत कायम गरिएको छ भने यस्तो कर्जामा वाणिज्य बैंकहरूले सम्बन्धित ऋणीबाट ५.० प्रतिशतभन्दा बढी व्याजदर असुल नपाउने व्यवस्था गरिएको छ । वाणिज्य बैंकहरूलाई विदेशी मुद्रामा उपलब्ध गराइने निर्यात पुनर्कर्जाको व्याजदर प्रचलित लाइबोरमा ०.२५ विन्दु प्रतिशत थपेर कायम गरिने व्यवस्था गरिएको छ । मौद्रिक नीतिमा व्यवस्था भएका अन्य पुनर्कर्जादरहरूमा भने कुनै परिवर्तन नगरी रूग्ण उद्योग पुनर्कर्जा दर १.५ प्रतिशत, साना तथा घरेलु उद्योगलाई प्रवाह भएको कर्जाको धितोमा प्रदान हुने पुनर्कर्जादर २.५ प्रतिशत र वैदेशिक रोजगार पुनर्कर्जा दरलाई १.५ प्रतिशतमा नै यथावत् राखिएको छ । आर्थिक वर्ष २०५८।५९ देखि नेपाल राष्ट्र बैंकले रूग्ण उद्योगहरूलाई सहूलियत दरमा पुनर्कर्जा सुविधा उपलब्ध गराउदै आएकोमा २०६५ पुस मसान्तसम्ममा एउटा होटललाई कुल रु ७० लाख पुनर्कर्जा सुविधा उपलब्ध गराइएको छ ।
५८. आर्थिक वर्ष २०६५।६६ को नौ महिनामा अल्पकालीन बजार व्याजदरहरू बढेको देखिएको छ । २०६५ चैत महिनामा ९१ दिने ट्रेजरी बिल्सको मासिक भारित औसत व्याजदर ५.९८ प्रतिशत रह्यो । अघिल्लो वर्षको यसै महिनामा सो ऋणपत्रको मासिक भारित औसत व्याजदर ४.०६ प्रतिशत रहेको थियो । त्यसैगरी, २०६५ चैत महिनामा भारित औसत मासिक अन्तर बैंक व्याजदर ५.०६ प्रतिशत रहेको छ । अघिल्लो वर्षको यसै अवधिमा उक्त व्याजदर २.६९ प्रतिशत रहेको थियो । समीक्षा अवधिमा नेपाल राष्ट्र बैंकमा नेपाल सरकारको उल्लेख्य बचत कायम रहेकोले तरलतामा केही कमी आई अल्पकालीन बजार व्याजदरमा वृद्धि भएको हो ।

विपन्न वर्ग कर्जा तथा लघु वित्त

५९. नेपाल राष्ट्र बैंकले नेपाल सरकार र अन्य अन्तर्राष्ट्रिय दातृ संस्थाहरूसँग समन्वय गरी ग्रामीण क्षेत्रका विपन्न वर्गमा लघु कर्जा, लघु बचत, लघु बिमा, विप्रेषण स्थानान्तरणजस्ता वित्तीय सेवा प्रदान गरी उनीहरूको जीवनस्तर उकास्दै जाने सन्दर्भमा विगत तीन दशक भन्दा अगाडिदेखि नै लघु वित्त सम्बन्धी विविध कार्यक्रमहरू विभिन्न बैंक तथा वित्तीय संस्था, सहकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूमार्फत् नेपालका ग्रामीण क्षेत्रका विपन्न तथा लक्षित वर्गसम्म पुऱ्याइरहेको छ । यस सम्बन्धमा विपन्न वर्गमा प्रवाह हुने कर्जाका सम्बन्धमा यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाले युवा तथा साना व्यवसायी स्वरोजगार कोष (सञ्चालन) नियमावली, २०६५ अन्तर्गत युवा तथा साना व्यवसायीहरूलाई विनाधितो बढीमा दुई लाख रुपैयाँसम्मको कर्जा लगानी गरेमा त्यस्तो कर्जालाई विपन्न वर्गमा गणना गर्ने नीतिगत व्यवस्था कायम गरिएको छ ।
६०. नवीकरणीय ऊर्जा प्रविधिअन्तर्गत पचास किलोवाटसम्मको लघु जलविद्युत् परियोजना, घरेलु सौर्य विद्युत् प्रणाली, सौर्य चूलो, सौर्य डायर, सौर्य विद्युत् पम्प, बायोग्याँस, सुधारिएको पानी घट्ट, सुधारिएको चूलो र वायु ऊर्जा प्रयोजनमा प्रतिपरिवार साठी हजार रुपैयाँमा नबढ्ने गरी प्रवाह गरेको कर्जालाई विपन्नवर्गमा गणना गर्ने भनी परिमार्जन गरिएको छ ।
६१. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूबाट विपन्न वर्गमा गणना हुन योग्य व्यक्तिहरूका लागि मात्र घरजग्गा खरिद तथा घर निर्माण कर्जाको आवश्यकता पूरा गर्ने उद्देश्यले तोकिए अनुसारको शर्तको अधिनमा रही रु ४ लाखसम्मको कर्जालाई समेत विपन्न वर्गको कर्जामा गणना गरिने व्यवस्था रहेको छ ।

६२. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त -क, ख, र ग वर्गका) बैंक तथा वित्तीय संस्थाले घ वर्गको वित्तीय संस्थामा गरेको संस्थापक शेयर पूँजी लगानीलाई समेत अप्रत्यक्ष रूपमा विपन्न वर्गमा प्रवाह गरिएको कर्जा सरह गणना गरिने व्यवस्था गरिएको छ । त्यस्तै, बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त वाणिज्य बैंक (क वर्ग), विकास बैंक (ख वर्ग) र वित्त कम्पनी (ग वर्ग) बाट प्रत्यक्ष रूपमा तोकिएका सर्तहरूको अधीनमा रही मुनाफा आर्जन गर्ने उद्देश्य नभएका अस्पताललाई प्रवाह हुने कर्जालाई विपन्न वर्ग कर्जामा गणना गर्ने व्यवस्था कायम गरिएको छ ।
६३. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ देखि वाणिज्य बैंकहरूको लागि विपन्न वर्गमा प्रवाह गर्नुपर्ने कर्जा अनुपात साविकको ३.० प्रतिशत यथावत् कायम गरी २०६५ कात्तिक १ देखि लागू हुने गरी आफ्नो कुल कर्जाको आधारमा विकास बैंकले १.५ प्रतिशत र वित्त कम्पनीले समेत १ प्रतिशत विपन्न वर्गमा अनिवार्य रूपले कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
६४. वैदेशिक रोजगारको लागि दलित, जनजाति, महिला, उत्पीडित, मधेशी, अल्पसंख्यक तथा पिछडिएका वर्गका (नेपाल सरकारले परिभाषा गरे बमोजिम) मानिसहरूले लिएको ऋणको धितोमा वाणिज्य बैंक तथा विकास बैंकहरूलाई रु ५० करोडसम्मको पुनर्कर्जा सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्थालाई यथावत् कायम गरी यो सुविधामा लगाइने पुनर्कर्जा दर १.५ प्रतिशत रहने र यो सुविधा उपयोग गर्दा वाणिज्य बैंक तथा विकास बैंकहरूले सम्बन्धित ऋणीबाट ४.५ प्रतिशतभन्दा बढी व्याज लिन नपाउने व्यवस्था गरिएको छ ।

ग्रामीण स्वावलम्बन कोष

६५. २०४७ सालमा स्थापना भएको ग्रामीण स्वावलम्बन कोषले स्थानीय स्रोत, साधन र सीपको अधिकतम उपयोग हुने गरी लक्षित वर्गको आर्थिक एवम् सामाजिक विकास गर्न थोक कर्जा उपलब्ध गराउँदै आएको छ । कोषबाट विपन्न वर्गको आर्थिक उत्थानका लागि पहिलो पटक प्रतिव्यक्ति रु ४० हजार, दोस्रो पटक रु ५० हजार र तेस्रो पटक रु ६० हजारसम्म सहकारी तथा गैर सरकारी संस्थाहरूमा फर्त् लघु कर्जा उपलब्ध गराउन सकिने व्यवस्था रहेको छ । नेपाल सरकारबाट उक्त कार्यका लागि २०४७/१२/३ मा रु १ करोड र २०४९/३/२३ मा रु १ करोड, मिति २०६२ मार्गमा रु २ करोड र २०६४ वैशाख १६ मा रु ५ करोड गरी जम्मा रु ९ करोडको बीज पूँजी प्राप्त भएको छ भने नेपाल राष्ट्र बैंकबाट आ.ब. २०५९/६० मा रु १० करोड, आ.ब. २०६०/०६१ मा रु ७.४८ करोड र आ.ब. २०६१/६२ मा रु ७.८६ करोड प्राप्त भई कुल रु ३४.३४ करोड पूँजी प्राप्त भएको छ । सोही पूँजीबाट कोषले आफूसँग आवद्ध संस्थाहरूलाई सम्बन्धित संस्थाहरूको प्राथमिक पूँजीमा शेयर पूँजी, साधारण जगेडा र नाफा रकमका आधारमा पहिलो कर्जामा २० गुणासम्म, दोस्रो र तेस्रो कर्जाको हकमा १५ गुणासम्म हुने गरी पहिलो पटक रु १५ लाख, दोस्रो पटक रु २० लाख र तेस्रो पटक रु २५ लाखसम्मको कर्जा किस्ताबन्दीमा उपलब्ध गराउँदै आएको छ ।
६६. कोषबाट २०६५ साल फागुन मसान्तसम्ममा ५३ वटा गैर-सरकारी संस्था र २९० वटा सहकारी संस्थाहरूलाई रु २२ करोड ९४ लाख कर्जाप्रवाह भएको छ । उक्त कर्जामध्ये रु ११ करोड ७० लाख असुली भएको छ भने रु ११ करोड २४ लाख कर्जा लगानीमा रहिरहेको छ । कोषको कर्जा असुलीदर ९१.१ प्रतिशत रहेको छ । कोषबाट उपलब्ध गराइएको कर्जाबाट गैर-सरकारी संस्थाले २७ जिल्लामा र सहकारी संस्थाले ४६ जिल्लामा गरी कुल ५० वटा जिल्लामा सेवा पुऱ्याएका छन् । यसरी कोषबाट २०६५ फागुन मसान्तसम्ममा ५० जिल्लाहरूको १४,९६२ घर परिवारले विविध आयमूलक स्वरोजगार कार्यमा संलग्न रही प्रत्यक्ष रूपले लाभान्वित भएका छन् ।
६७. यसैगरी आर्थिक वर्ष २०५९/६० देखि यस बैंकको तर्फबाट गरिने पूँजीगत योगदानबाट दीर्घकालीन पूँजीको आवश्यकता पर्ने व्यवसायहरू खासगरी चिया, अलैंची, कोल्डस्टोरका लागि आवश्यक पर्ने पूँजीको व्यवस्था गर्न कृषि विकास बैंक र लघु वित्त सम्बन्धी कार्य गर्ने विकास बैंकहरूलाई कोषबाट थोक कर्जा उपलब्ध गराउने व्यवस्था समेत रहेको छ । यस अन्तर्गत २०६५ फागुनसम्ममा पूर्वाञ्चल, मध्यमाञ्चल, मध्य-पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक तथा साना किसान विकास बैंक प्रत्येकलाई रु १/१ करोड गरी जम्मा रु ४ करोड कर्जा प्रदान गरिएकोमा पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक र मध्यमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकले सम्पूर्ण कर्जा चुक्ता गरिसकेका छन् भने मध्य-पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकबाट रु १६ लाख ८७ हजार र साना किसान विकास बैंकबाट रु ९९ लाख ९९ हजार कर्जा असुली हुन बाँकी रहेको देखिन्छ । त्यस्तै पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकमा रु १ करोड ५० लाख कर्जा लगानीमा रहिरहेको छ । कृषि विकास बैंकलाई कोषको दीर्घकालीन कर्जा कार्यक्रमअन्तर्गत हालसम्म जम्मा रु ११ करोड ९२ लाख कर्जा प्रदान गरिएको छ ।
६८. ग्रामीण क्षेत्रमा बसोबास गरिरहेका विपन्न महिलाको आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउने उद्देश्यले देशका पाँचवटै विकास क्षेत्रमा स्थापित ग्रामीण विकास बैंकहरूबाट प्राप्त प्रारम्भिक तथ्याङ्कअनुसार २०६५ पुस मसान्तसम्ममा कुल १,४७,७८९ ग्रामीण महिला सदस्यहरूलाई करिब रु १७ अर्ब ३३ करोड कर्जा प्रवाह गरिएको छ । यसमध्ये रु १५ अर्ब ६० करोड असुली भई रु १ अर्ब ७३ करोड कर्जा असुल हुन बाँकी रहेको छ । यी बैंकहरूले २०६५ पौष मसान्तसम्ममा देशका ४९ जिल्लाका १,१०० गाउँ विकास समितिहरूमा रहेका ५,४५५ केन्द्रहरूमा फर्त् लघु वित्तीय सेवा उपलब्ध गराएका छन् । लघु उद्यम तथा व्यवसायहरूको माध्यमबाट आयआर्जनका अवसरहरू वृद्धि गरी ग्रामीण क्षेत्रमा व्याप्त रहेको गरिबी र बेरोजगारीको संख्या न्यूनीकरण गर्नका लागि यी बैंकहरूको योगदान महत्वपूर्ण रहेको छ ।
६९. ग्रामीण विकास बैंकहरूको वित्तीय सुदृढीकरण तथा समग्र रूपमा सबलीकरणका लागि नेपाल राष्ट्र बैंकको तत्वावधानमा २०५८ देखि २०६३ सम्मका लागि ५ वर्षे संरचनात्मक सुधार कार्यक्रमको थालनी गरिएको थियो । संरचनात्मक सुधार कार्यक्रमको क्रममा ग्रामीण विकास बैंकहरूलाई क्रमशः Divestment गर्दै जाने उद्देश्यअनुरूप हालसम्म पश्चिमाञ्चल

ग्रामीण विकास बैंक लि. बाट निजीकरण कार्यको सुरुवात भै नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा रहेको ६१ प्रतिशत शेयरमध्ये ५१ प्रतिशत शेयर निजी क्षेत्रलाई हस्तान्तरणसम्बन्धी कार्य सम्पन्न भई नेपाल राष्ट्र बैंकको नाममा १० प्रतिशत शेयर मात्र बाँकी रहेको छ । त्यसैगरी, पूर्वाञ्चल ग्रामीण विकास बैंक र मध्यमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकमा नेपाल राष्ट्र बैंकको स्वामित्वमा रहेको सम्पूर्ण शेयर निजीक्षेत्रमा हस्तान्तरण गर्ने कार्य सम्पन्न भइसकेको छ । २०५८ सालमा थालनी भएको ५ वर्षे संरचनात्मक सुधार कार्यक्रम सम्पन्न भई दोस्रो चरणको सुधार कार्यक्रमको सम्बन्धमा मध्य तथा सुदूर पश्चिमाञ्चल ग्रामीण विकास बैंकहरूलाई विशेष प्राथमिकता दिई सोसम्बन्धी कार्ययोजनाको तयारी भइरहेको छ भने अन्य ग्रामीण विकास बैंकहरूलागत निजी क्षेत्रका लघु वित्त विकास बैंकहरूसमेतको क्षमता अभिवृद्धिका लागि ठोस कार्यक्रम ल्याउने कार्य भइरहेको छ ।

७०. एसियाली विकास बैंकबाट सन् २००७ देखि २०११ सम्म सञ्चालन हुने ग्रामीण वित्त क्षेत्र विकास एकीकृत कार्यक्रमअन्तर्गत अर्थ मन्त्रालयमा स्थापित आयोजना व्यवस्थापन एकाइअन्तर्गत रहने गरी बैंकको लघु वित्त विभागअन्तर्गत एक आयोजना कार्यान्वयन एकाइ गठन भई कार्य भइरहेको छ ।

विदेशी विनिमय व्यवस्थापन

७१. विदेशी मुद्राको विप्रेषण र सट्टी कारोवार गर्न स्वीकृत लिएका कम्पनी/फर्महरूको संख्या यस वर्ष ४० पुगेको छ । नेपाल अधिराज्यभर मनिचेञ्जर कम्पनी/फर्मको संख्या ४१५ र काठमाडौँ उपत्यकाभित्र मात्रै २०३ पुगेको छ । हालसम्म विदेशी मुद्राको कारोवार गर्न स्वीकृत लिएका फर्म कम्पनीहरूमा होटेलतर्फ २६३, ट्रेकिङतर्फ ९३१, ट्राभल एजेन्सी तथा विदेशी एयर लाइन्सका जि.एस.ए/पि.एस.ए तर्फ ११४१, कार्गो कुरियरतर्फ २८१, विभिन्न संघ/संस्था ६३ र स्वदेशी तथा विदेशी एअरलाइन्सतर्फ ३५ गरी कुल संख्या २७१४ पुगेको छ । यो संख्यामध्ये २६३ वटाले यसै आर्थिक वर्षमा स्वीकृत पाएका छन् ।
७२. लगानी र विदेशी विनिमय सञ्चित प्लेसमेन्टलाई विविधीकरण गर्न, लगानी गर्न सकिने बैंक (Eligible Bank) को संख्या वृद्धि गरी UBS, Deutche Bank AG, Credit Swisse जस्ता बैंकहरूसँग Dealing गरिएको र FIXBIS, BIS Investment Poll Series जस्ता दीर्घकालीन उपकरणहरूमा लगानी गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइनुका साथै विश्वव्यापी आर्थिक मन्दीका कारण अमेरिकालगायत विश्वका विकसित मुलुकमा व्याजदरमा हास आई बैंकको व्याज आम्दानीमा कमी आउन सक्ने सम्भावनालाई विचार गरी भारतस्थित विभिन्न वाणिज्य बैंकहरूमा एक वर्षसम्मको आवधिक निक्षेपमा समेत लगानी गर्ने कार्य सुरु गरिएको छ ।
७३. विदेशी विनिमय सञ्चित व्यवस्थापनमा निहित सञ्चालन जोखिम कम गर्नका लागि Front Office र Back Office को रूपमा सङ्गठन संरचना तयार गरी नियमित रूपमा जोखिम प्रतिवेदन तयार गर्ने गरिएकोमा यी दुई अफिसहरूसँग समन्वय गरी विश्लेषण प्रतिवेदन, जोखिम प्रतिवेदन र अन्य आवश्यक प्रतिवेदनहरू तयार गरी लगानी समितिसमक्ष सुझाव पेश गर्नका लागि मध्यस्थ कार्यालयसमेत खडा गर्ने गरी अगाडि बढाइएको कार्यलाई निरन्तरता दिइएको छ ।
७४. ए.सी.यू.को भुक्तानीसम्बन्धी विद्यमान प्रकृत्यालाई सरलीकरण गर्ने क्रममा २०६५ साउन १ गतेदेखि लागू हुने यस बैंकको विदेशी विनिमय विभागको ए.सी.यू. डेस्कमार्फत् भुक्तानी हुने र २०६५ पौष १७ गते देखि लागू हुने गरी यूरोमा समेत कारोवार गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
७५. भारतमा अध्ययन गर्न जाने विद्यार्थी, निजको अभिभावक, बाबु वा आमाको परिवर्त्य विदेशी मुद्रा खातामा रहेको मौज्जातले भ्याएसम्म सम्बन्धित विश्व विद्यालय वा कलेजको आधिकारिक कागजातका आधारमा इ.प्रा. परिपत्र संख्या : ४४८ मा तोकिएका सर्तहरू पूरा भएको अवस्थामा अध्ययन गर्ने शिक्षण संस्थाको नाममा शिक्षण शुल्कवापत विदेशी मुद्रामा समेत भुक्तानी गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
७६. भारतमा कार्यरत नेपालीहरूको आर्जनलाई बैकिङ प्रणालीमार्फत् नेपाल भित्र्याउने कार्यमा संलग्न निकायले ल्याएको भारतीय रूपैया जम्मा भएको मितिले बढीमा सात कार्य दिनसम्म मात्र आफ्नो खातामा राख्न पाइने सर्तमा भारतीय रूपैयामा खाता खोल्न दिने व्यवस्था गरिएको छ । त्यस्तै, रेमिटेन्ससम्बन्धी कारोवार गर्ने निकायको खातामा जम्मा भएको विदेशी मुद्रा जम्मा भएको मितिले सात दिनसम्म मात्र विदेशी मुद्रामा राख्न पाउने व्यवस्था रहेकोमा सो अवधि बढाई १५ दिन कायम गरिएको छ ।
७७. विदेशी विनिमय दरमा भएको परिवर्तनको कारणले हुन सक्ने नोक्सानलाई दृष्टिगत गरी नेपालमा कार्यरत एयरलाइन्स, जि.एस.ए, पि.एस.ए र ट्राभल एजेन्टहरूले विदेशी मुद्रामा रिप्याट्रिएशन गर्नु पर्ने गरी नेपाली रूपैयामा बिक्री गरेका हवाई टिकटवापत संकलित रकमको लागि सट्टी माग गरेमा सोही सट्टी गरेको विदेशी मुद्राबाट रिप्याट्रिएशन गर्नुपर्ने शर्तमा निश्चित विवरणको आधारमा प्रचलित विनिमय दरमा विदेशी मुद्रा सट्टी गरी आफ्नो विदेशी मुद्रा खातामा जम्मा गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
७८. प्रतीतपत्र कारोवारसम्बन्धी यस बैंकको इ.प्रा. परिपत्र संख्या:३८१ मा रहेको धरौटीसम्बन्धी व्यवस्थालाई सरलीकरण एवम् परिमार्जन गरी बैंकहरूले भन्सार कार्यालयहरूको नाममा जारी गर्ने चेकहरूको भुक्तानी सुनिश्चित हुने व्यवस्था गरिएको छ । विभिन्न निकाय, आयोजना, परियोजना तथा अन्य सङ्गठित निकायहरूले आफूलाई आवश्यक पर्ने वस्तु तथा सेवाहरू

ग्लोबल टेण्डरको माध्यमबाट भारतबाटसमेत खरिद गर्दाको भुक्तानी प्रचलित व्यवस्थाअन्तर्गत रही परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा गर्न दिने व्यवस्था गरिएको छ ।

७९. वैदेशिक रोजगारीबाट प्राप्त हुने रेमिट्यान्सको अध्यावधिक तथ्याङ्क राख्ने प्रयोजनको लागि यस्ता कार्यमा संलग्न बैंक तथा वित्तीय संस्था एवम् इजाजत प्राप्त अन्य निकायहरूसँग निर्धारित ढाँचामा नियमित तथ्याङ्क लिने व्यवस्था गरिएको छ । चिनिया युआनको सटही व्यवस्थामा केही थप गरी चिनमा अध्ययन गर्ने विद्यार्थी तथा निजहरूले अध्ययन गर्ने विश्वविद्यालय वा कलेजको नाममा सटही सुविधा उपलब्ध गराउनु तथा चिन भ्रमणमा जाने नेपाली नागरिकसँग समेत खरिद तथा बिक्री गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
८०. प्रचलित व्यवस्थाअनुसार परिवर्त्य विदेशी मुद्रामा खाता खोल्न ग्राह्य रेमिट्यान्ससम्बन्धी काम गर्न यस बैंकबाट इजाजतपत्र प्राप्त निकायहरूको खातामा जम्मा भएको परिवर्त्य विदेशी मुद्रासमेत पावर पर्चेज वापत भुक्तानी प्रयोजनको लागि नेपाल विद्युत् प्राधिकरणले खरिद गर्न पाउने व्यवस्था गरिएको छ ।
८१. परिवर्त्य विदेशी मुद्रा भुक्तानी गरी भारतबाट आयात गर्न पाइने वस्तुहरूको सूचीमा रहेको १२४ वस्तुहरूको संख्या वृद्धि गरी हाल १३५ पुऱ्याइएको छ । त्यसैगरी, मौद्रिक नीति २०६५।६६ मा उल्लेखित विदेशी विनिमय व्यवस्थापन सम्बन्धी व्यवस्थाहरूको कार्यान्वय स्थिति मौद्रिक नीतिको मध्यावधि समीक्षामा उल्लेख भइसकेको छ ।

वित्तीय क्षेत्र सुधार तथा नियमन र निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण

वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रम

८२. नेपाल सरकारको आर्थिक सुधार कार्यक्रमको एक महत्वपूर्ण अङ्गका रूपमा वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमलाई लिइएको छ । वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमको कार्यान्वयन एकाइको रूपमा नेपाल राष्ट्र बैंकले यस कार्यक्रमलाई अघि बढाउँदै आएको छ । मुलुकको वित्तीय क्षेत्रलाई स्वस्थ, प्रतिस्पर्धी, कुशल तथा व्यावसायिक बनाई आर्थिक विकासको लागि पर्याप्त योगदान दिन सक्ने बनाउने लक्ष्य लिइएको वित्तीय क्षेत्र प्राविधिक सहयोग परियोजनाको अवधि २०६८ पुस ११ सम्म थप गरिएको छ ।
८३. वित्तीय क्षेत्र सुधारअन्तर्गत, नेपाल राष्ट्र बैंकको रिइञ्जिनियरिडतर्फ वित्तीय क्षेत्रको विकास तथा बदलिँदो परिस्थितिसँग सामञ्जस्य कायम गर्दै नेपाल राष्ट्र बैंकलाई एउटा सक्षम केन्द्रीय बैंकको रूपमा रूपान्तरण गर्न नेपाल राष्ट्र बैंकको रिइञ्जिनियरिडसम्बन्धी कार्यलाई निरन्तरता प्रदान गरिएको छ । नेपाल राष्ट्र बैंकको रिइञ्जिनियरिडतर्फ हालसम्मको प्रगतिअन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकको रिइञ्जिनियरिडको कार्यक्रमहरू सञ्चालनमा ल्याउन विश्व बैंकले ६ जना स्थानीय चार्टर्ड एकाउण्टेण्टहरू नियुक्त गर्न सिफारिस गरेकोमा नेपाल राष्ट्र बैंकको पहलमा बैंकभित्रै कार्यरत ७ जना चार्टर्ड एकाउण्टेण्टहरूको एउटा कार्यदल गठन गरिएको थियो । सो कार्यदलले तोकिएको कार्य सम्पन्न गरी पेश गरिएका प्रतिवेदनहरू कार्यान्वयनको प्रकृत्यामा रहेका छन् ।
८४. वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमअन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकको सूचना प्रविधि क्षमता पुनर्संरचनाका लागि आई.टी. कन्सल्ट्यान्टको रूपमा कार्यरत परामर्शदाताबाट तयार गरिएको सफ्टवेयर/हार्डवेयर कम्प्युनिकेशन एण्ड डिस्टास्टर रिक्भरी सिस्टम सम्बन्धी दुई छुट्टाछुट्टै बिड स्पेसिफिकेशन्स बैंकलाई बुझाएकोमा उक्त डकुमेण्टहरूमा आवश्यक परिमार्जन गर्न परामर्शदातालाई जानकारी गराइएको थियो । निज परामर्शदातालाई डकुमेण्टमा बैंकको आवश्यकता अनुसारको फेरबदल गरी बुझाउन २०६४ चैत ७ गतेसम्मको म्याद दिइएकोमा निजबाट उक्त अवधिसम्म कुनै पनि उत्तर प्राप्त हुन नआएकोले विश्व बैंकको सहमति लिई आई.टी. कन्सल्ट्याण्ट र यस बैंकबीच भएको सम्झौता भङ्ग गरिएको छ ।
८५. यस बैंकको जनसम्पर्क अधिकृत पदमा कार्यरत परामर्शदाताको सम्झौता अवधि २०६५ असार १६ मा समाप्त भएकोले नयाँ जनसम्पर्क अधिकृत नियुक्ति गर्ने प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ । त्यस्तै, यस बैंकको जनशक्ति परामर्शदाता पदमा कार्यरत परामर्शदाताको सम्झौता अवधि २०६५ चैत २६ मा समाप्त भएकोमा सो अवधिपश्चात्का लागि निजसँगको करार थप गरिएको छैन ।
८६. नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पुनर्संरचनाअन्तर्गत नेपाल बैंक लिमिटेडको प्रमुख कार्यकारी अधिकृत पदमा कार्य गर्न यस बैंकका प्रथम श्रेणीका अधिकृतलाई खटाइएकोमा निजबाटै उक्त बैंकको व्यवस्थापनलगायत दैनिक कार्य सम्पादन भइरहेको छ । उक्त बैंकमा खुल्ला प्रतिस्पर्धाबाट नयाँ प्रमुख कार्यकारी अधिकृत नियुक्तिको लागि आवश्यक प्रकृत्या प्रारम्भ भइसकेको छ भने यसरी नयाँ प्रमुख कार्यकारी अधिकृत नियुक्ति भएपछि पनि उक्त बैंकको पुनर्संरचनाका कार्यहरूलाई निरन्तरता दिइनेछ ।
८७. राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेडको हकमा भने हाल उक्त बैंकमा प्रमुख कार्यकारी अधिकृत र प्रमुख सूचना प्रविधि अधिकृत रहेको व्यवस्थापन समूहले उक्त बैंकको पुनर्संरचनाका कार्यहरूलाई निरन्तरता दिइएको छ भने हालको व्यवस्थापन समूहका सदस्यहरूको पदावधि २०६६ माघ १ गतेसम्म थप गरिएकोले सोही अवधिसम्मको लागि करार सम्पन्न भएको छ ।
८८. राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक र नेपाल बैंक लिमिटेडको पुनर्संरचनागत सुधारको कार्य भइरहेको सन्दर्भमा उक्त दुवै बैंकको लागि बैंक पुनर्संरचना सल्लाहकार नियुक्त गर्ने कार्यक्रम रहेको छ ।
८९. समग्र वित्तीय क्षेत्रको सक्षमतामा अभिवृद्धि तर्फ हालसम्मको प्रगतिअन्तर्गत कर्जा सूचना केन्द्र लिमिटेडको यान्त्रिकीकरणको कार्य प्रारम्भ गरिएको छ । यसअन्तर्गत कर्जा सूचना केन्द्र लिमिटेडबाट तयार गरी यस परियोजनामा पेश भएको बिड

डकुमेन्टस्को सम्बन्धमा आवश्यक छलफल गरी सोसम्बन्धी थप कार्य अगाडि बढाउने प्रयोजनका लागि कर्जा सूचना केन्द्र लिमिटेडको यान्त्रिकीकरण समिति गठन गरी सोही समिति कार्यरत रहेको छ । त्यस्तै, ऋण असुली न्यायाधिकरणको कर्मचारीहरूको दक्षता अभिवृद्धिको लागि तालिम,अध्ययन तथा अवलोकन भ्रमण कार्यक्रम सञ्चालनमा रहेको छ ।

नेपाल बैंक लिमिटेड र राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको पुनर्संरचनागत सुधार

९०. वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमअन्तर्गत नेपाल बैंक लिमिटेडको पुनर्संरचना गर्ने प्रमुख उद्देश्यसहित उक्त बैंकलाई नेपाल राष्ट्र बैंक ऐन, २०५८ को दफा ८६ (ग) को उपदफा १ (ण) अनुसार यस बैंकको नियन्त्रणमा लिइएको र त्यस्तो नियन्त्रणको अवधि २०६७ फागुन मसान्तसम्म रहेको छ । उक्त बैंकको पुनर्संरचना गर्ने सम्बन्धमा नियुक्त परामर्शदाता फर्म Bank of Scotland (Ireland) Ltd. को ICC Consulting सँग भएको सम्झौताको म्याद २०६४ साउन ५ देखि पूर्णतः समाप्त भएको र अर्को व्यवस्था नभएसम्म केही समयका लागि यस बैंकबाट नै भए पनि कर्मचारीहरू खटाई एक टोली बनाई नेपाल बैंक लिमिटेडको व्यवस्थापन सञ्चालन गराउनुपर्ने देखिएकोले मिति २०६४।४।१९ देखि यस बैंकका कर्मचारीहरू सम्मिलित तीन सदस्यीय व्यवस्थापन समूह गठन गरी बैंकको व्यवस्थापन सञ्चालन गरिँदै आएकोमा हाल सोही समूहका एकजना सदस्यबाट नेपाल बैंक लिमिटेडको व्यवस्थापन सञ्चालन गरिएको छ ।
९१. त्यसैगरी, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेडको व्यवस्थापन समूहका परामर्शदाताहरूसँग सुरुमा २०५९ माघ २ देखि पटक पटक गरी हाल २०६६ माघ १ सम्मका लागि करार अवधि थप गरिएको छ ।
९२. पुनर्संरचनाको क्रममा रहेका यी दुवै बैंकहरूको भाखा नाघेको कर्जाको असुलीतर्फको प्रगति सन्तोषजनक रहेको नदेखिए तापनि दुवै बैंकहरूको हालसम्मको प्रगतिलाई समग्रमा समीक्षा गर्दा आर्थिक वर्ष २०६०/६१ देखि खुद मुनाफा आर्जन गरेको, बैंकको ऋणात्मक पूँजीकोषलाई घटाउँदै लगेको, बैंकलाई स्थिरता प्रदान गर्ने सम्बन्धमा व्यवस्थापन समूहले अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका विभिन्न नीति, नियम तथा निर्देशिकाहरू तयार गरी लागू गरेको र बैंकभित्र अन्तर्राष्ट्रिय रूपमा स्वीकार्य व्यवस्था तथा शैलीहरू तर्जुमा गरी सोको कार्यान्वयन गरिरहेको तथ्यलाई हेर्दा हालसम्मको प्रगतिलाई सन्तोषजनक भन्न नसकिए तापनि सकारात्मक रूपमा लिन भने सकिन्छ । उक्त बैंकहरूमा पुनर्संरचना गर्ने कार्य सुरु गरिएपछि भएका प्रगतिहरूअन्तर्गत २०५६ सालदेखि वार्षिक रूपमा अबौं रकम घाटा व्यहोर्दै आएको नेपाल बैंक लिमिटेडले आर्थिक वर्ष २०५९।६० मा खुद नोक्सान घटाएर करिब रु. २५ करोडमा सीमित गरेको, आर्थिक वर्ष २०६०।६१ खुद मुनाफा आर्जन गर्न सफल भएको छ । आर्थिक वर्ष २०६४।६५ मा रु ५३ करोड खुद मुनाफा आर्जन गरेको यस बैंकले आर्थिक वर्ष २०६५।६६ को पौष मसान्तसम्ममा रु. ४५ करोड खुद मुनाफा आर्जन गरेको छ ।
९३. त्यसैगरी, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक लिमिटेड आर्थिक वर्ष २०५८।५९ र २०५९।६० मा खुद नोक्सानमा रहेकोमा आर्थिक वर्ष २०६०।६१ देखि उक्त बैंकले खुद मुनाफा आर्जन गर्न सफल भएको छ । सो बैंकले आर्थिक वर्ष २०६४।६५ मा रु. १७७ करोड खुद मुनाफा आर्जन गर्न सक्थ्यो भने चालु आ.व २०६५।६६ को पौष मसान्तसम्मको लागि रु. ९४ करोड नाफा आर्जन गर्ने लक्ष्य निर्धारण भएकोमा लक्ष्यभन्दा बढी रु. १११ करोड नाफा आर्जन गर्न सकेको देखिन्छ ।
९४. दुवै बैंकको ऋणात्मक पूँजीकोषमा क्रमशः सुधार हुन थालेको छ । नेपाल बैंक लिमिटेडको पुनर्संरचना गर्ने कार्यको सुरुआत भएपछि २०६० असार मसान्तमा सो बैंकको कुल पूँजीकोष रु. ९.८० अर्बले ऋणात्मक रहेकोमा क्रमशः सुधार आई २०६५ असार मसान्तमा रु ५ अर्ब ७२ करोडले ऋणात्मक र सोमा सीमान्त रूपले सुधार आई २०६५ पौष मसान्तसम्ममा रु. ५.५६ अर्बले ऋणात्मक रहन गएको छ । त्यसै गरी, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको २०६० असार मसान्तमा कूल पूँजीकोष (नेटवर्थ) रु. २२.३९ अर्बले ऋणात्मक रहेकोमा २०६५ को असार मसान्तमा स्थितिमा सुधार आई उक्त पूँजीकोष रु १५ अर्ब ५० करोडले ऋणात्मक रहन गएको छ । त्यसैगरी, चालु आर्थिक वर्षको प्रथम ६ महिनाको अवधिमा कुल पूँजीकोषको ऋणात्मक अवस्था रु. १४ अर्ब ५७ करोडमा सीमित गर्नुपर्ने लक्ष्य रहेकामा २०६५ पौष मसान्तमा बैंकको कूल पूँजीकोष रु. १४.४९ अर्बले ऋणात्मक रहन गएको छ ।
९५. नेपाल बैंक लिमिटेडको कुल कर्जामा भाखा नाघेको कर्जा (NPA) २०६० असार मसान्तमा ६०.४७ प्रतिशत रहेकोमा त्यस्तो खराब कर्जा क्रमशः २०६५ असार मसान्तमा घट्दै गई ८.०५ प्रतिशत रह्यो भने २०६५ पौष मसान्तमा भने यसमा केही वृद्धि हुन गई १०.९६ प्रतिशत हुन पुगेको छ । आ.व. २०६२।६३ मा बैंकले कर्जा अपलेखन गरेका कारण निष्क्रिय कर्जाको अनुपातमा कमी हुन गएतापनि हाल पुनः निष्क्रिय कर्जाको मात्रा बढ्ने प्रवृत्ति देखिएको छ । अपलेखन गरिएको कर्जाको असूली पनि बैंकसमक्ष चुनौतीको रूपमा रहेको छ । त्यसैगरी, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको आशा गरे अनुरूप निष्क्रिय कर्जाको मात्रा नघटे तापनि सोको स्तर भने घट्न थालेको छ । कुल कर्जामा भाखा नाघेको कर्जा (NPA) २०६० असार मसान्तमा ६०.१५ प्रतिशत रहेकोमा २०६५ को असार मसान्तमा त्यस्तो खराब कर्जा २९.६३ प्रतिशतमा सीमित हुन पुगेको छ । साथै, चालु आर्थिक वर्षको प्रथम ६ महिनाको अवधिमा बैंकको कुल कर्जामा निष्क्रिय कर्जाको मात्रा १९.५१ प्रतिशतमा सीमित राख्नुपर्ने लक्ष्य भए तापनि बैंकको कुल कर्जामा निष्क्रिय कर्जाको अंश १८.९७ प्रतिशत रहेको देखिन्छ ।
९६. विगत केही वर्षदेखि दुवै बैंकको लेखापरीक्षण हुन नसकिरहेकोमा नेपाल बैंक लिमिटेडमा आ.व. २०५६/५७ देखि २०६४/६५ सम्मको लेखापरीक्षण गर्ने कार्य सम्पन्न भइसकेको छ । लेखापरीक्षण विवरणहरू अद्यावधिक गरिनुका साथै त्रैमासिक रूपमा वित्तीय विवरणहरू नियमित रूपमा प्रकाशन हुन थालेका छन् । दुवै बैंकमा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको योजनाबद्ध विकास गरी जनशक्तिलाई उपयुक्त स्तरमा ल्याउन यी बैंकहरूले Management Plan, Human Resource

Development Plan तथा Skill Enhancement Plan बनाई लागू गरिसकेका छन् । Staff Need Assessment गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ । त्यसैगरी दुवै बैंकले Capital Plan, Successor Plan नेपाल राष्ट्र बैंकसमक्ष पेश गरिसकेका छन् ।

९७. कर्मचारीको संख्यालाई उपयुक्त स्तरमा राख्न स्वेच्छिक अवकाश योजना लागू गरी नेपाल बैंक लिमिटेडमा २०५८ असार मसान्तमा कर्मचारी संख्या ६०३० रहेकोमा उक्त कर्मचारी संख्या घटाई २०६५ असार मसान्तमा २८८५ रहेको तथा २०६५ पौष मसान्तसम्ममा २८५२ जना कर्मचारीमा सीमित राख्न सकेको देखिन्छ । त्यसैगरी, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकमा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको योजनाबद्ध विकास गरी जनशक्तिलाई उपयुक्त स्तरमा ल्याउन Human Resource Information System, Human Resource Development Plan बनाई लागू गरिएको छ । HR Need Assessment गर्ने कार्य सम्पन्न भएको छ भने Performance Based Rewarding System लागू गरेको छ । कर्मचारीको संख्यालाई उपयुक्त स्तरमा राख्न पाचौँ पटक स्वेच्छिक अवकाश योजना लागू गरिएको छ । २०५९ असार मसान्तमा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकमा रहेको कर्मचारी संख्या ५५८३ बाट घटाएर २०६५ असार मसान्तमा ३००२ मा सीमित राख्न सकेको देखिन्छ ।
९८. नेपाल बैंक लिमिटेडको व्यवस्थापन समूहले बैंकिङ प्रणालीलाई मजबुत तथा सक्षम बनाउन विभिन्न किसिमका योजना, नीति, मार्गदर्शन बनाई लागू गरिसकेको छ । खासगरी कर्जा व्यवस्थापनमा सुधार ल्याउन कर्जा नीति तथा निर्देशिका बनाई लागू गरेको, सम्पत्ति तथा दायित्व व्यवस्थापनतर्फ ALM Guidelines बनाई लागू गरेको, Asset Liability Committee-ALCO गठन भएको छ । नयाँ लेखा निर्देशिका, आन्तरिक लेखापरीक्षण निर्देशिका, लेखा शीर्षक वर्गीकरण निर्देशिका, HR Plan, Skill Enhancement Plan, Portfolio Status and Plan, Budget Plan, Strategic Plan तर्जुमा गरी लागू भएका छन् । नेपाल बैंक लिमिटेडले कर्जा अपलेखन विनियमावली तयार गरी सो विनियमावलीअनुरूप अपलेखन गर्ने कार्य सुरु गरिसकेको छ । राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकमा खासगरी Anti-Money Laundering Policy, Investment and Treasury Operation Manual, Revision of Internal Audit Manual, Trade Finance Manual लगायतका कर्जा व्यवस्थापनमा सुधार ल्याउन कर्जा नीति तथा निर्देशिकाहरू तर्जुमा गरी लागू गरिनुका साथै कर्जा अपलेखन विनियमावलीसमेत तयार गरी लागू गरेको छ ।
९९. बैंकिङ कारोवारलाई कम्प्युटर पद्धतिबाट सम्पन्न गरी छिटो छरितो तथा व्यवस्थित बनाउने सम्बन्धमा सूचना प्रविधिसम्बन्धी योजना तर्जुमा भई सोहीअनुरूप नेपाल बैंक लिमिटेडका ४४ वटा शाखाहरूमा कम्प्युटराइजेशनको कार्य समाप्त भएको र थप ३८ वटा शाखाहरू कम्प्युटराइजेशनका लागि पहिचान गरी सो को लागि कार्य भइरहेको छ । त्यसैगरी बैंकले हालै २७ वटा शाखाहरूमा Any Branch Banking System (ABBS) कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । बैंकको कुल निक्षेप र कर्जाको क्रमशः ७९ र ८९ प्रतिशत अंशलाई कम्प्युटराइजेशन गरिसकेको छ । त्यस्तै, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको सन्दर्भमा पनि बैंकिङ कारोवारलाई कम्प्युटर पद्धतिबाट सम्पन्न गरी छिटो छरितो तथा व्यवस्थित बनाउने सम्बन्धमा सूचना प्रविधिसम्बन्धी योजना तर्जुमा भई सोहीअनुरूप राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकको ४० वटा शाखाहरूमा र केन्द्रीय कार्यालयअन्तर्गतका दुई वटा विभागहरूमा पुमोरी प्लसबाट कार्य भइरहेको छ भने काठमाडौँ उपत्यका बाहिरका ३७ शाखाहरूमा RBBSYS बाट कार्य भइरहेको छ । IBIS सम्बन्धी कार्य पूर्णतया कार्यान्वयनमा आइसकेको छ । साथै, २०६५ पुस मसान्तसम्ममा कुल कर्जा र निक्षेपको क्रमशः ८६ र ९६ प्रतिशत अंश कम्प्युटराइजेशन भइसकेको छ ।

कर्जा प्रवाह, निक्षेप, शेयर लगानी तथा अन्य

१००. कर्जा सूचना केन्द्रको कालोसूचीबाट हटेको प्रमाणसहित सम्बन्धित बैंक/वित्तीय संस्थाका संस्थापक शेयरधनीले आफू संस्थापक रहेको बैंक/वित्तीय संस्थाको हकप्रद शेयर, अग्राधिकार शेयर तथा ऋणपत्र दावी गर्न आएमा प्रचलित कानूनअनुसार अन्य व्यक्ति/संस्थालाई बेचबिखन/बाँडफाँड/जफत गरिसकिएको अवस्था रहेनछ भने साविककै संस्थापक शेयरधनीले पाउने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०१. बैंक वा वित्तीय संस्थाका सञ्चालक, कार्यकारी प्रमुख, लेखापरीक्षक, सचिव वा बैंक वा वित्तीय संस्थाको व्यवस्थापन तथा लेखासम्बन्धी कार्यमा प्रत्यक्ष रूपले संलग्न व्यक्ति वा निजहरूको परिवारका सदस्यहरू वा निजहरूको स्वामित्व/नियन्त्रणमा रहेको संघ/संस्थाले निजहरू त्यस्तो पदमा बहाल रहेको वा पदबाट अवकाश भएको एक वर्षसम्म गर्न नपाउने कार्यहरू तोकिएको छ ।
१०२. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूसँग कर्जा लिई नियतवश ऋण नतिर्ने पहिलो सूचीमा ७० जना, दोस्रो सूचीमा ३३ जना र तेस्रो सूचीमा २३८ जना गरी कुल ३४१ जना व्यक्तिहरूका सम्बन्धमा निक्षेप भुक्तानीमा रोक लगायतका विभिन्न स्तरका कारवाही अधि बढाउने निर्णय गरिएको छ ।
१०३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाका सञ्चालकहरूले आफ्नो बारेमा तोकिएको ढाँचामा स्वघोषणा गरे/गराएको विवरणको जानकारी तथा सम्बन्धित संस्थाले आफ्ना सञ्चालकहरूको सम्बन्धमा तयार गरेको दर्ता/लगत कितावको ढाँचाको विवरण यस बैंकमा पेश गर्नुपर्ने छ । इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले पूँजी पर्याप्तता कायम गर्ने प्रयोजनका लागि संस्थापकहरूले हकप्रद शेयरमा पूर्वलगानी गर्न चाहेमा तोकिएका सर्तहरूको अधीनमा रही पूर्व लगानी गर्न पाइने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०४. तोकिएको पूँजीकोष अनुपात कायम गरेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको हकमा हकप्रद शेयर जारी गर्दा बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ७(१) बमोजिम सर्वसाधारणलाई विक्री वितरण गरिएको शेयर धारण गर्ने कुनै शेयरधनीले खरिद नगरेमा वा शेयर खरिद गर्ने हक अरूलाई विक्री वा हस्तान्तरण नगरेमा त्यसरी विक्री हुन नसकेको

हकप्रद शेयरको अंश उल्लेखित अवस्थामा बाहेक अन्य अवस्थामा स्वतः खारेज गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । कुनै व्यक्ति फर्म, कम्पनी, एकाघर परिवार वा सङ्गठित संस्थाले यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त कुनै एक बैंक तथा वित्तीय संस्था (“क”, “ख” र “ग” वर्ग) को संस्थापक शेयरमा लगानी गर्दा चुक्ता पूँजीको बढीमा १५ प्रतिशतसम्म मात्र लगानी गर्न सकिने नीतिगत व्यवस्था रहेको र सोअनुसार तोकिएको सीमाभित्र कायम नरहेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाका संस्थापक शेयरधनीहरूलाई उक्त सीमाभित्र नआएसम्म सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाबाट वितरण हुने नगद लाभांश, बोनस शेयर र हकप्रद शेयरमा सहभागी हुन बन्देज लगाइएको छ ।

१०५. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले प्रक्रिया पूरा गरी जारी गरेका बैंक जमानत वापतको रकम कुनै कारण परी Beneficiary लाई भुक्तानी दिनुपर्ने अवस्थामा माग दावी परेको सात दिन भित्र भुक्तानी दिने/नदिने सम्बन्धमा टुङ्गो लगाइसक्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०६. “घ” वर्गका लघुवित्त विकास बैंकहरूले समूहमा आवद्ध नभएका इच्छुक व्यक्तिहरूलाई पनि पर्याप्त धितो लिई बढीमा रु.६०,००० (साठी हजार) सम्मको लघुकर्जा प्रदान गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०७. स्वीफ्ट प्रविधि जडान गरेका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले स्वीफ्ट मेसेजको माध्यमबाट यस बैंकको बैंकिंग कार्यालय, थापाथलीमा रहेको खाता खर्च गरी रकमान्तर गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
१०८. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले जलविद्युत्सम्बन्धी परियोजनाहरूमा आफ्नो प्राथमिक पूँजीको बढीमा २५ प्रतिशतसम्म कर्जा लगानी गर्दा आफ्नै कर्जा नीति/निर्देशिकाअनुरूप गर्न सक्ने तर २५ प्रतिशतभन्दा बढी ५० प्रतिशतसम्म कर्जा लगानी गर्ने अवस्थामा अन्य कायम रहेको व्यवस्थाका अतिरिक्त सम्बन्धित निकायसँग अनिवार्य रूपमा विद्युत् खरिद संभौता भएको हुनुपर्ने गरी स्पष्ट पारिएको छ ।
१०९. रूग्ण उद्योगलाई सहूलियत दरमा कर्जा प्रदान गर्ने उद्देश्यले रूग्ण उद्योग पुनर्कर्जा प्रदान गर्ने नीतिगत व्यवस्थाबमोजिम होटल श्रीनगर प्रा.लि. को लागि पश्चिमाञ्चल विकास बैङ्कलाई रु. ७० लाख पुनर्कर्जा प्रदान गरिएको छ ।
११०. इन्टरनेट, मोवाइल, विभिन्न प्रकारका कार्ड तथा अन्य इलेक्ट्रोनिक भुक्तानी प्रणालीको माध्यमबाट खरिद गरिएका वस्तु तथा सेवाको भुक्तानी गर्ने प्रयोजनका लागि इच्छुक कम्पनीले प्रचलित ऐन कानून तथा तोकिएका सर्तहरूको अधिनमा रही इलेक्ट्रोनिक भुक्तानीको माध्यमबाट भुक्तानीसम्बन्धी कार्य गर्न सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
१११. यस बैंकले पूँजीकोषसम्बन्धी नयाँ मापदण्ड बासल टु अनुसार क्यापिटल एड्युकेसी फ्रेमवर्कलाई समसामायिक संशोधन गरी संशोधित Capital Adequacy Framework 2007 (Updated July, 2008) आर्थिक वर्ष २०६५/६६ (२०६५ श्रावण) देखि पूर्ण रूपमा लागू गर्ने निर्णय गरेको छ ।
११२. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले सञ्चालनमा आएको मितिले बढीमा दुई वर्ष भित्र सर्वसाधारणको लागि छुट्याईएको शेयर बिक्री वितरण गरी सक्नु पर्ने व्यवस्था कायम गरिएको छ ।
११३. मुद्दती रसिद (FDR Loan) तथा अन्य सुरक्षणपत्रहरूको धितोमा कर्जा प्रवाह गर्दा त्यस्तो सुरक्षणपत्रमा अंकित व्याजदर (Coupon Rate) भन्दा कम व्याजदर नहुने गरी कर्जा प्रवाह गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको छ । उक्त व्यवस्था यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरू बीच एक आपसमा हुने कर्जा कारोवारमा मात्र लागू हुने र अन्यको हकमा लागू नहुने व्यवस्था कायम गरिएको छ ।
११४. यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्था (क, ख र ग वर्ग) हरूले तोकिए बमोजिमका शर्त अन्तर्गत रही शेयर निक्षेप योजनाहरू सञ्चालन गर्न सक्ने व्यवस्था गरिएको छ ।
११५. बैंक तथा वित्तीय संस्थाको पूँजी संरचनामा परिवर्तन गर्ने गरी संस्थापकहरूको शेयर स्वामित्व अनुपात थप गर्ने अनुमतिको लागि यस बैंकसमक्ष निवेदन/रायको लागि पेश हुन आएको अवस्थामा तोकिए अनुसार गर्ने गरी नीतिगत व्यवस्था कायम गरिएको छ ।
११६. इजाजतपत्रप्राप्त बैंक तथा वित्तीय संस्थाले सर्वसाधारणका लागि शेयर बिक्री गर्न आह्वान गरी विवरणपत्र समेत जारी गरी शेयरको सुरु निष्काशन (Initial Public Offering)को माध्यमबाट शेयर धारण गरी कायम हुन आएका शेयरधनीहरू बाहेक संस्थापक, संस्थापक समूह र Private Placement का माध्यमबाट स्वदेशी वा विदेशी व्यक्ति वा संस्थाद्वारा धारण गरिएको शेयरसमेत यस बैंकको नियमन प्रयोजनार्थ संस्थापक/संस्थापक समूहको शेयरसरह मानिने गरी स्पष्ट पारिएको छ ।

मार्जिन लेण्डिङका सम्बन्धमा गरिएको व्यवस्था

११७. मार्जिन लेण्डिङप्रकृतिको कर्जाका सम्बन्धमा, यसरी प्रवाह भएको कर्जाको अवधि एक वर्षभन्दा बढी हुन नहुने र त्यस्तो कर्जा नवीकरण, पुर्नसंरचना र पुर्नतालिकीकरण गर्न समेत नपाइने व्यवस्था गरिएको छ ।
११८. मार्जिन लेण्डिङ प्रकृतिको शेयर सुरक्षण राखी प्रवाह हुने कर्जाका सम्बन्धमा सुरक्षण वापत राखिने शेयरको मूल्याङ्कन गर्दा पछिल्लो १८० कार्य दिनको अन्तिम मूल्य (Closing Price) को औषत मूल्यको आधारमा बढीमा ५० प्रतिशत वा शेयरको प्रचलित बजार मूल्यको ५० प्रतिशतमध्ये जुन कम हुन्छ सो रकमसम्म मात्र कर्जा दिन सकिने व्यवस्था गरिएकोमा सोसम्बन्धी अन्य व्यवस्थालाई यथावत् कायम राखी तोकिएका शर्तमा मार्जिन कल गर्ने सम्बन्धमा थप व्यवस्था गरिएको छ ।

११९. कुनै पनि प्रकारको मुद्दती निक्षेप स्वीकृत गर्दा त्यस्तो निक्षेपमा दिइने अंकित व्याजदर (कुपन रेट) पारदर्शी बनाई त्यस्तो व्याजदर वाहेक अन्य कुनै पनि प्रकारको शुल्क/कमिशन वा यस्तै अन्य शीर्षकबाट थप सुविधा दिन नपाइने व्यवस्था गरिएको छ ।
१२०. बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूले जुनसुकै प्रकारको कर्जासम्बन्धी लिखत प्रचलित ऐन कानूनबमोजिम नेपाली भाषा (देवनागरी लिपी) मा तयार गरी २०६६ वैशाख १ गतेदेखि अनिवार्य रूपमा तयार गर्नुपर्ने व्यवस्था गरिएको र यो व्यवस्था विदेशी नागरिकहरूसँग हुने कारोवारको हकमा अनिवार्य नहुने व्यवस्था गरिएको छ ।

गाभिने/स्तरोन्नति सम्बन्धमा

१२१. इजाजतपत्रप्राप्त संस्था एक आपसमा गाभन वा गाभिनको लागि आवश्यक प्रकृयागत व्यवस्था तोकिए छ । बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ६९ बमोजिम इजाजतपत्रप्राप्त संस्था एक आपसमा गाभिई सोही ऐनको दफा ३६ बमोजिम माथिल्लो वर्गको इजाजतपत्रप्राप्त संस्थामा परिणत हुनका लागि यस बैंकमा निवेदन पेश हुन आएमा सर्वप्रथम पूँजी वृद्धिको टुङ्गो लागे पछि मात्र स्तरोन्नतिको कारवाही अगाडि बढ्ने व्यवस्था गरिएको छ । “घ” वर्गको इजाजतपत्रप्राप्त वित्तीय संस्थाबाट माथिल्लो वर्गको इजाजतपत्रप्राप्त संस्थामा परिणत हुनको लागि आवश्यक प्रकृया निर्धारण गरिएको छ ।

गुनासो व्यवस्थापन समिति

१२२. बैंक तथा ऋणीवीचको कारोवारमा कुनै पनि पक्षलाई मर्का पर्न गएमा त्यस्तो मर्काको सुनुवाइको लागि मिति २०६२।०१।११ मा यस बैंकका वरिष्ठ डेपुटी गभर्नरको संयोजकत्वमा गुनासो सुनुवाई एकाइ (Grievance Monitoring Cell) को गठन गरिएकोमा नेपाल सरकार (म.प.) को मिति २०६३।०२।२९ को निर्णयानुसार डेपुटी गभर्नरको संयोजकत्वमा अर्थ मन्त्रालयको प्रतिनिधि र बैंकर्स संघको अध्यक्ष सदस्यको रूपमा तथा उद्योग वाणिज्य महासंघको प्रतिनिधि पर्यवेक्षकका रूपमा रहने गरी मिति २०६३।१२।२० मा गुनासो व्यवस्थापन समितिको पुनर्गठन गरिएको छ ।
१२३. उपरोक्त बमोजिम गुनासो सुनुवाई एकाइ तथा गुनासो व्यवस्थापन समितिको गठन भए पश्चात् २०६५ फागुन मसान्तसम्ममा जम्मा ३८६ वटा उजुरी परेकोमा ३०५ वटा उजुरी उपर सुनुवाइ भइसकेको र अब बाँकी ८१ वटा उजुरीको सम्बन्धमा सम्बन्धित बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूसँग आवश्यक पत्राचार भइरहेको छ ।
१२४. बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा १३ बमोजिम व्यावसायिक विशेषज्ञहरूको सूची कायम गर्ने सन्दर्भमा समीक्षा अवधिमा तोकिए बमोजिमको योग्यता तथा रीत पुगेका थप ९ जना व्यक्तिहरू समेत गरी जम्मा ७६ जना व्यावसायिक विशेषज्ञहरूको सूची कायम गरिएको छ ।
१२५. बैंक तथा वित्तीय संस्थासम्बन्धी ऐन, २०६३ को दफा ६० को उपदफा २ को प्रयोजनको निम्ति व्यावसायिक विशेषज्ञहरूको सूची कायम गर्ने सन्दर्भमा समीक्षा अवधिमा तोकिए बमोजिमको योग्यता तथा रीत पुगेका “क” चाटर्ड एकाउण्टेण्ट (व्यक्ति/फर्म) समूह तर्फ २८ जना र “ख” दर्तावाला लेखा परीक्षक (व्यक्ति/फर्म) समूह तर्फ ९ जना थप भई हालसम्म “क” चाटर्ड एकाउण्टेण्ट (व्यक्ति/फर्म) समूहतर्फ १७८ जना र “ख” दर्तावाला लेखापरीक्षक (व्यक्ति/ फर्म) समूह तर्फ ५३ जना गरी जम्मा २३१ जना लेखापरीक्षक/लेखापरीक्षण गर्ने संस्थाको सूची कायम गरिएको छ ।

बैंक तथा वित्तीय संस्था निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण

१२६. वाणिज्य बैंकहरूको संख्यात्मक वृद्धिसँगै बढ्दै गएको जोखिम र विद्यमान सुपरिवेक्षकीय क्षमताबीच तालमेल मिलाउनुपर्ने वस्तुगत यथार्थतालाई मध्यनजर गर्दै बैंकहरूको सुपरिवेक्षण गर्दा जोखिमका क्षेत्रहरूमा जोड दिई Risk Based Supervision लाई क्रमिक रूपमा लागू गर्ने नीति रहेको छ ।
१२७. वार्षिक रूपमा सम्पूर्ण वाणिज्य बैंकहरूको समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण गरी प्रतिवेदन तयार गर्ने नीति अनुरूप आ.व.२०६५।६६ को फाल्गुण मसान्तसम्ममा २१ वटा वाणिज्य बैंकहरूको निरीक्षण कार्य सम्पन्न भएको छ भने आर्थिक वर्षको अन्तसम्ममा बाँकी ४ वटा वाणिज्य बैंकहरूसहित हालसम्म सञ्चालनमा आएका सबै वाणिज्य बैंकहरूको समष्टिगत स्थलगत निरीक्षण कार्य पूरा गरिने छ । त्यस्तै, समीक्षा अवधिमा २३ विकास बैंक, ४५ वित्त कम्पनी, ५ लघुवित्त विकास बैंक, ४ सीमित बैंकिङ्ग कारोवार गर्न स्वीकृत प्राप्त सहकारी संस्था र ३ वित्तीय मध्यस्थताको कार्य गर्ने गैरसरकारी संस्था समेत गरी कुल ८० संस्थाहरूको स्थलगत निरीक्षण सम्पन्न भएको छ । साथै, सोही अवधिमा २० विकास बैंक तथा ७ वित्त कम्पनी गरी कुल २७ संस्थाहरूको लक्षित निरीक्षण सम्पन्न भएको छ ।
१२८. समीक्षा अवधिमा, आवश्यकता हेरी ९ वटा वाणिज्य बैंकहरूको १२ पटक विशेष निरीक्षण कार्यसमेत सम्पन्न गरिएको छ । त्यस्तै, सोही अवधिमा ३२ विकास बैंक, ७० वित्त कम्पनी र एक लघुवित्त विकास बैंक गरी कुल १०३ संस्थाको समेत विशेष निरीक्षण सम्पन्न भएको छ ।
१२९. २०६५ फाल्गुण मसान्तसम्ममा २०६५ असार मसान्तको वित्तीय विवरणको आधारमा २३ वटा वाणिज्य बैंकहरूलाई वित्तीय विवरण प्रकाशित गर्न आवश्यक निर्देशनसहित सहमति प्रदान गरिएको छ । साथै, सहमति प्रदान गर्न बाँकी दुईवटा वाणिज्य बैंकहरूलाई सहमति दिने कार्य पनि अन्तिम चरणमा पुगेको छ । निर्देशन बमोजिम तोकिएको अनिवार्य नगद मौज्जात कायम नगर्ने तथा विपन्न वर्गमा कर्जा प्रवाह नगर्ने केही बैंकहरूलाई हर्जाना लगाइएको छ । सुपरिवेक्षण कार्यलाई बढी प्रभावकारी र समयसापेक्ष बनाउने उद्देश्यले गैरस्थलगत महाशाखाको संरचनामा सुधार गरिएको छ भने ठूला ऋणीको

डाटाबेस सम्बन्धी सफ्टवेयर तयार गरी सोको जानकारी वाणिज्य बैंकहरूलाई समेत उपलब्ध गराइएको छ । पूर्व सचेत प्रणालीको चेक लिफ्ट तयार गरी सम्बन्धित वाणिज्य बैंकहरूको डेस्कहरूमा त्यसलाई नियमित रूपमा अद्यावधिक गर्ने कार्य भइरहेको छ ।

१३०. वाणिज्य बैंकहरूमा विद्यमान तरलतासम्बन्धी समस्यालाई सम्बोधन गर्ने अभिप्रायले नियमित रूपमा तरलताको अनुगमन गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइएको छ । गैरस्थलगत महाशाखाअन्तर्गत एक छुट्टै एकाइ खडा गरी वाणिज्य बैंकमा रहेको तरलतालाई दैनिक रूपमा अनुगमन गर्ने कार्यले बैंकिंग क्षेत्रमा रहेको तरलताको यथार्थ स्थिति पहिचान गर्न मद्दत पुगेको छ।
१३१. त्यस्तै, वित्तीय संस्थाहरूको सम्बन्धमा, पछिल्लो आर्थिक वर्षहरूको लेखापरीक्षण भएका वित्तीय विवरणहरूको आधारमा समीक्षा अवधिमा ५० विकास बैंक, ६५ वित्त कम्पनी र ७ लघुवित्त विकास बैंक गरी कुल १२२ संस्थाहरूलाई वार्षिक वित्तीय विवरण प्रकाशन गर्न स्वीकृति प्रदान गरिएको छ ।
१३२. यस बैंकको निर्देशनबमोजिम अनिवार्य नगद मौज्जात कायम नगरेका १४ विकास बैंक, १० वित्त कम्पनी, ४ लघुवित्त विकास बैंक र सीमित बैंकिङ्ग कारोवार गर्ने एक सहकारी संस्था गरी कुल २९ वटा संस्थाहरूलाई नगद जरिवाना गरिएको छ ।
१३३. वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण विभागले यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त “ख” वर्गका विकास बैंकहरू, “ग” वर्गका वित्त कम्पनीहरू, “घ” वर्गका लघुवित्त विकास बैंकहरू र सीमित बैंकिङ्ग कारोवार गर्ने इजाजतप्राप्त सहकारी संस्थाहरू एवम् वित्तीय मध्यस्थतासम्बन्धी कार्य गर्ने गैरसरकारी संस्थाहरूको निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षण गर्ने कार्य गर्दैआइरहेको छ । यस क्रममा विगत एकवर्षको अवधिमा पनि वार्षिक कार्ययोजना अनुसार विभिन्न वित्तीय संस्थाहरूको स्थलगत निरीक्षण, गैरस्थलगत सुपरिवेक्षण तथा लक्षित एवम् विशेष निरीक्षण गरी देखिएका कौफियतहरूउपर सम्बन्धित वित्तीय संस्थालाई आवश्यक सुधारात्मक निर्देशन दिइएको छ । साथै, प्रचलित कानून, नीति तथा निर्देशनको पालना नगरेका वित्तीय संस्थाहरूलाई जरिवाना तथा सजाय गर्ने गरिएको छ । निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणको प्रभावकारिता बढाउन वित्तीय संस्थाका पदाधिकारीहरू, लेखापरीक्षक लगायतका सरोकारवालाहरूसँग गोष्ठी तथा अन्तर्क्रियासमेत गर्ने गरिएको छ ।
१३४. २०६४ चैतदेखि २०६५ फागुन मसान्तसम्म यस बैंकबाट इजाजतपत्रप्राप्त गरी वित्तीय कारोवार गर्दै आएका ६० विकास बैंक, ७८ वित्त कम्पनी, १३ लघुवित्त विकास बैंक, १६ सीमित बैंकिङ्ग कारोवार गर्ने स्वीकृतिप्राप्त सहकारी संस्था र ४५ वित्तीय मध्यस्थताको कार्य गर्ने गैरसरकारी संस्था ४५ गरी कुल २१२ वटा संस्थाहरू निरीक्षण तथा सुपरिवेक्षणको दायराभित्र रहेका छन् ।

शीघ्र सुधारात्मक कारवाही सम्बन्धी

१३५. आफ्नो पूंजीकोषलाई तोकिएको विन्दुमा निरन्तररूपमा कायम गर्न नसक्ने कमजोर अवस्थाका बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूको कारणले देशका बैंकिङ्ग तथा वित्तीय प्रणालीमा ल्याउन सक्ने समस्या एवम् विकृतिलाई समयमै सम्बोधन गर्ने अभिप्रायले शीघ्र सुधारात्मक कारवाहीसम्बन्धी विनियमावली, २०६४ गत: २०६५ कात्तिक १ गतेदेखि लागू गरिएको छ ।

सुपरिवेक्षण कामकारवाहीको प्रतिवेदन प्रकाशन

१३६. बैंक सुपरिवेक्षण सम्बन्धी काम कारवाही तथा वाणिज्य बैंकहरूको समष्टिगत सुपरिवेक्षण तथा वित्तीय स्थितिको विश्लेषणसहित समसामयिक विषयवस्तुहरू समेत समेटेर तयार पारिएको वार्षिक बैंक सुपरिवेक्षण प्रतिवेदन २००७ प्रकाशित गरी यस बैंकको वेवसाइटमा समेत राखिएको छ । यसैगरी विद्यमान ऐन, नियम तथा यस बैंकले जारी गरेका निर्देशनहरूको परिपालना नगर्ने बैंकहरूका सञ्चालक तथा कार्यकारी अधिकृतहरू उपर गरिएको कारवाहीबारे सर्वसाधारणको जानकारीको लागि वेवसाइटमा राख्ने व्यवस्था गरिएको छ ।

BASEL II Capital Adequacy Framework

१३७. यसै आ.व. २०६५/६६ देखि नेपालमा Basel II कार्यान्वयनमा ल्याइएको छ । अघिल्लो वर्ष समानान्तररूपमा लागू गरिएको "Capital Adequacy Framework" लाई यस आ.व. को श्रावणदेखि पूर्णरूपमा लागू गरिएको छ । यस नयाँ Framework मा Basel II का तिनवटै Piller हरूलाई सम्बोधन गरिएको छ । Capital Adequacy Framework 2007 मा कर्जा जोखिमको लागि Simplified Standardized Approach र सञ्चालन जोखिमको लागि Basic Indicator Approach अवलम्बन गरिएको छ भने बजार जोखिमको लागि Net Open Position Approach लाई अवलम्बन गर्ने नीति लिइएको छ ।

मुद्रा व्यवस्थापन

१३८. देशभरी सहज रूपमा नोट आपूर्ति र सोसम्बन्धी जिम्मेवारी बहन गरेको यस बैंकले विगतमा करिब २.५ वर्षसम्मलाई धान्ने हिसाबले विभिन्न दरका नोट छपाइ गराइरहेकोमा आ.व. २०६४/६५ देखि ३.२५ वर्षका लागि नोट छपाउने व्यवस्थाअनुरूप नोट छपाउने कार्य अगाडि बढाइएको छ । आ.व. २०६५/६६ को फागुन मसान्तसम्म रु.५, २०, ५०, १००, ५०० र १००० दरका देहाय परिमाणका नोटहरू छपाइ भइरहेको र आउने क्रममा रहेको छ । भरखरै मात्र रु. १० दरको ५ करोड थान नयाँ डिजाइनका नोटहरू नेपाल राज्यभर चलन चल्तीमा ल्याइएको छ । यसरी छापिएका नयाँ नोटको बायाँतर्फ सगरमाथाको चित्र र दायाँतर्फ नोटको पानी छापमा लालीगुराँसको फूल अंकित गरी डिजाइन फरक पारिएको छ ।
१३९. स्टक नोटतर्फ २०६४ चैत्रदेखि २०६५ फागुनसम्मको अवधिमा विभिन्न दरको गरी रु.३३ अर्ब ३९ करोड ९७ लाख रकम बराबरको १० करोड ४० लाख ५० हजार थान नोटहरू निष्काशन गरिएको छ । उक्त नोट निष्काशनको अनुपात हेर्दा खासगरी दशैं र तिहारमा बढी नोट खर्च हुने गरेको र सो अवधिमा मात्र करिब ६५ प्रतिशत अर्थात ६ करोड ४९ लाख ५०

हजार थान नोट खर्च भएको छ । दशैं र तिहार चाड पर्ने महिनामा खासगरी रु.१, २, ५, १०, २० र ५० दरका नोट स्टकबाट बढी खर्च हुने गर्दछ ।

१४०. नोट सर्कुलेशनतर्फ २०६४ फागुन मसान्तसम्म विभिन्न दरका रु. १ खर्ब २ अर्ब ८४ करोड नोट चलन चल्तीमा रहेकोमा २०६५ फागुन मसान्तसम्म थप ३० अर्ब ४९ करोड नोट निष्काशन भई कुल नोट निष्काशन १ खर्ब ३३ अर्ब ३३ करोड पुगेको छ । दशैं तथा तिहार अवधिमा नोट निष्काशन तीव्र रूपमा हुने गरेकोमा हालैका महिनामा नोट निष्काशनको अनुपात तीव्र हुँदै गएकोले ठूला दरका नोटहरू रु. ५०० र रु. १००० को माग ज्यादै बढ्न जाँदा सामान्य अवस्थाभन्दा फरक स्थिति आएको छ ।
१४१. देशभरि नेपाली नोटहरूको चलनचल्तीमा व्यापकता ल्याउन तथा देशभरी बैंकिङ्ग सेवा सुचारु रूपले सञ्चालन गर्नका लागि आवश्यक नेपाली रूपैयाँ सुगम तरिकाले उपलब्ध गराउन ४३ वटा राष्ट्रिय वाणिज्य बैंकका शाखा/उपशाखा, नेपाल बैंक लिमिटेडका २४ वटा शाखा/उपशाखा तथा जिल्लास्थित नेपाल राष्ट्र बैंकका ७ वटा कार्यालयहरूमा नोटकोषको स्थापना गरी सेवा पुऱ्याइएको छ । निजी क्षेत्रका वाणिज्य बैंकहरूलाई समेत नोटकोष सुविधा उपलब्ध गराई तिनीहरूका साथै यस बैंकको फण्ड ट्रान्सफर खर्च मितव्ययी बनाउनका लागि आवश्यक पहल भइरहेको छ । नोटकोष कारोबारमा देखिने समस्याहरूलाई निराकरण गर्न र प्रभावकारी बनाउन देशभरिमा रहेका सबै नोटकोषहरूको निरीक्षण तथा अनुगमन गर्ने व्यवस्थासमेत गरिएको छ ।
१४२. नोट जलान सन्दर्भमा मुद्रा व्यवस्थापन विभाग र बैंकका जिल्लास्थित कार्यालयहरूबाट समेत गरी २०६४ चैतदेखि २०६५ फागुन मसान्तसम्ममा रु.१ अर्ब ७८ करोड ६३ लाख ६९ हजार नोटहरू जलान भई हालसम्मको कुल जलान रु.१ खर्ब २४ अर्ब ४२ करोड ९३ लाख ८२ हजार ४९ पुगेको छ ।
१४३. देशको आर्थिक गतिविधिमा प्रत्यक्ष प्रभाव पार्ने बैंकिङ्ग क्षेत्रलाई सुचारु रूपले सञ्चालन एवम् विकसित गर्न आवश्यक रकमहरू सुलभ तरिकाले उपलब्ध होस् भन्ने उद्देश्यले देशभरि वाणिज्य बैंकका शाखा/उपशाखाका साथै नेपाल राष्ट्र बैंक जिल्लास्थित कार्यालयहरूमा नोटकोषको व्यवस्था गरिएको छ । उक्त कोषमा बढी रकम जम्मा भएमा नेपाल राष्ट्र बैंकको आफ्नै खर्चमा बढी भएका रकम राष्ट्र बैंकमा फिर्ता ल्याउने तथा कोषमा रकमको कमी भएमा तत्काल नोटकोषमा रकम जम्मा गरिदिने व्यवस्था गरिएको छ । २०६४ चैत्रदेखि २०६५ फागुन मसान्तसम्ममा जिल्लास्थित नेपाल राष्ट्र बैंक, राष्ट्रिय वाणिज्य बैंक तथा नेपाल बैंक लिमिटेडका नोटकोष रहेका शाखा/उपशाखाहरूमा गरी रु.६४ अर्ब ९५ करोड ७५ लाख फण्ड ट्रान्सफर गरिएको थियो ।

जनशक्ति, तालिम तथा सहायक सेवा

जनशक्ति व्यवस्थापन र सँगठनात्मक संरचना

१४४. वर्तमान तथा भावी चुनौतीहरूको कुशलतापूर्वक सामना गर्नका लागि समयानुकूल आधुनिक सीप, ज्ञान र दक्ष जनशक्तिलाई बैंक सेवामा प्रवेश गराउने बैंकको नीतिलाई निरन्तरता दिँदै यस वर्षदेखि बैंक सेवालार्इ समावेशी बनाउँदै लैजानको लागि अधिकृत तृतीय स्तर तथा सहायक द्वितीय स्तरका जनशक्तिलाई खुल्ला प्रतियोगिताको माध्यमबाट बैंक सेवामा प्रवेश गराउनको लागि प्रक्रिया अघि बढाइएको छ ।
१४५. नेपाल राष्ट्र बैंक कर्मचारी सेवा विनियमावली, २०६२ लाई समयानुकूल परिमार्जन गर्दै ल्याइएको छ । यसै क्रममा २०६५ फागुन मसान्तसम्म कर्मचारी सेवा विनियमावलीमा नवौं संशोधन भइसकेको छ । विनियमावलीमा नवौं संशोधन गरी बैंक सेवालार्इ समावेशी बनाउन खुल्ला प्रतियोगिताद्वारा पूर्ति हुने पदमध्ये पैतालीस प्रतिशत पद छुट्याई सो प्रतिशतलाई शतप्रतिशत मानी महिलातर्फ ३३ प्रतिशत, आदिवासी/जनजातितर्फ २७ प्रतिशत, मधेशीतर्फ २२ प्रतिशत, दलिततर्फ ९ प्रतिशत, अपाङ्गतर्फ ५ प्रतिशत र पिछडिएको क्षेत्रतर्फ ४ प्रतिशत छुट्याइएको छ ।
१४६. अधिकृत तृतीय (प्रशासन सेवा) अन्तर्गत खुल्लातर्फ ८ जना तथा समावेशी समूहतर्फ ७ (महिला-२, आदिवासी/जनजाति-२, मधेशी-२ र दलित-१) जना गरी जम्मा १५ जना, अधिकृत तृतीय (वाणिज्य कानून) १ जना, अधिकृत तृतीय (अन्तर्राष्ट्रिय कानून) १ जना, अधिकृत तृतीय (चार्टर्ड एकाउण्टेण्ट) खुल्लातर्फ ३ र समावेशी समूहतर्फ २ (महिला-१ र आदिवासी/जनजाति-१) जना गरी जम्मा ५ जना समेत कुल २२ जना अधिकृत तृतीय स्तरका कर्मचारीहरूलाई खुल्ला प्रतियोगिताबाट बैंक सेवामा प्रवेश गराउनको लागि प्रक्रिया अघि बढाइएको छ । त्यस्तै सहायक (सहायक द्वितीय श्रेणी) तर्फ बैंकको जनकपुर, वीरगञ्ज, सिद्धार्थनगर, नेपालगञ्ज र धनगढी कार्यालयको लागि खुल्ला तर्फ १४ जना र समावेशी समूहतर्फ ११ जना गरी जम्मा २५ जना जनशक्ति खुल्ला प्रतियोगिताबाट बैंक सेवामा प्रवेश गराउनको लागि प्रक्रिया अघि बढाइएको छ ।
१४७. नेपाल राष्ट्र बैंक कर्मचारी सेवा विनियमावली २०६२ को अधिनमा रही गरिने आन्तरिक बहुवाअन्तर्गत विभिन्न स्तरहरूको रिक्त पदहरूमध्ये प्रशासन सेवातर्फको १७४ र प्राविधिक सेवातर्फको ९ पदहरू भएकोमा प्रशासन सेवा तर्फका १०३ पदहरू मूल्यांकन बहुवाबाट पूर्ति गरिने तथा ७१ पदहरू आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाबाट पूर्ति गरिने छ । त्यस्तै, पदपूर्ति गर्ने क्रममा प्रशासन सेवातर्फका विभिन्न स्तरका १०३ रिक्त पदहरूमध्ये ८५ को मूल्याङ्कन बहुवाद्वारा पदपूर्ति भइसकेको छ । आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षाको माध्यमद्वारा पूर्ति गर्न बाँकी रहेका अधिकृत प्रथम तथा अधिकृत द्वितीय जम्मा ९ को लागि लिखित परीक्षा लिने काम सम्पन्न भइसकेको छ भने अधिकृत तृतीय पद २३ को आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षा लिने कार्य अगाडि बढाइसकेको छ । त्यस्तै, सहायक द्वितीय तथा सहायक तृतीय श्रेणीको पदहरूको मूल्याङ्कन बहुवा तथा

आन्तरिक प्रतियोगितात्मक परीक्षा लिने कार्य प्रक्रियामा रहेको छ । साथै, प्राविधिक सेवातर्फ अधिकृत तृतीयस्तर पद ९ को मूल्याङ्कन बहुवा कार्य पनि प्रक्रियामा रहेको छ । नेपाल राष्ट्र बैंक कर्मचारी सेवा विनियमावली, २०६२ बमोजिम विशेष बहुवा व्यवस्थाअन्तर्गत सहायक प्रथम पद ४, सहायक द्वितीय पद ३ तथा सहायक तृतीय पद ३ आन्तरिक मूल्याङ्कन बहुवामार्फत् पूर्ति गरिने कार्य पनि प्रक्रियामा रहेको छ ।

१४८. नेपाल राष्ट्र बैंक कर्मचारी सेवा विनियमावली, २०६२ मा भएको व्यवस्थाबमोजिम २०६५ पुस महिनामा नगद सेवातर्फ कार्यरत १ जना उप-निर्देशक (नगद) र ९ जना सहायक निर्देशक (नगद)/सहायक व्यवस्थापक (नगद) हरूलाई प्रशासन सेवातर्फको क्रमशः उप-निर्देशक र सहायक निर्देशक/सहायक व्यवस्थापक पदमा पद मिलान तथा सहायक स्तरका ५५ जना कर्मचारीहरूलाई निकटतम माथिल्लो पदले पाउने तलबमानमा स्केल मिलान गरिएको छ ।
१४९. त्यसैगरी, अनिवार्य अवकाश, राजीनामा, मृत्यु लगायत अन्य कारणहरूबाट बैंक सेवाबाट अलग भएका कर्मचारीहरूको कुल संख्या ३७ रहेको छ । २०६४ चैतदेखि २०६५ फागुन मसान्तसम्म भएका पदोन्नती र बैंक सेवाबाट अलग भएका कर्मचारीहरूलाई समायोजन गर्दा २०६५ फागुन मसान्तसम्म जम्मा १४९१ जना कर्मचारीहरू कार्यरत छन् । सोमध्ये अधिकृत स्तरका ५४६ र सहायक स्तरका ९४५ जना कर्मचारीहरू कार्यरत रहेको हुँदा अधिकृत/सहायक स्तरका कर्मचारीहरूको अनुपात १:१.७३ कायम हुन आएको छ ।
१५०. आर्थिक वर्ष २०६५/६६ को लागि बैंकको सञ्चालक समितिको १०३४ औं बैठकले वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेट स्वीकृत गरी बजेट प्रणालीलाई व्यवस्थित, मितव्ययी एवम् प्रभावकारी बनाउने प्रयोजनका निमित्त वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेटको साथै १८ बुँदे निर्देशनसमेत जारी गरेको छ ।
१५१. बैंकको सञ्चालक समितिद्वारा २०६४ मंसिर ६ मा जोखिम व्यवस्थापन निर्देशिका स्वीकृत भई हाल उक्त निर्देशिकाबमोजिम नै जोखिम व्यवस्थापनसँग सम्बन्धित काम कार्यवाही सञ्चालन हुँदै आएको छ । जोखिम व्यवस्थापन समितिले आफ्नो कामकारवाही व्यवस्थित गर्ने क्रममा जोखिम व्यवस्थापन समितिको कार्यविधि, २०६५ तयार गरी २०६५ जेठ १ गतेदेखि लागू गरेको छ ।

कर्मचारी सुविधा तथा अन्य नीतिगत व्यवस्था :

१५२. बैंकमा कार्यरत कर्मचारीहरूको परिचय पत्रको बहाल अवधि २ वर्ष रहेकोमा सो अवधिलाई बढाई ५ वर्ष वा कर्मचारीहरूको अवकाश मिति ५ वर्षभन्दा कम भएमा सोही अवधिभर हुने गरी कर्मचारी परिचय पत्र वितरण गर्ने व्यवस्था गरिएको छ । त्यस्तै, नेपाल राष्ट्र बैंक, नेपाल राष्ट्रिय कर्मचारी सङ्गठनलाई मान्यता प्रदान गरिएको छ । बैंकमा विद्यमान युनियनहरूलाई दिइआएको वार्षिक खर्च रकममा वृद्धि गरिएको छ । कर्मचारी सुरक्षण कोषलाई विनियमावलीको व्यवस्थाबमोजिम नै ५ वर्ष कायम गरिएको छ । बैंकमा दैनिक ज्यालादारीमा कार्यरत ७८ जना कामदारहरूलाई मासिक ज्यालादारीमा परिणत गरिएको छ ।
१५३. फण्ड ट्रान्सफर (तोडा चलान) सम्बन्धी कार्यहरूमा कर्मचारीहरू खटाउँदा प्रशासन र नगद दुवै सेवाका सहायक प्रथम श्रेणीसम्मका कर्मचारीहरूलाई काजमा खटाउने व्यवस्था रहिआएकोमा सम्बन्धित विभाग/कार्यालयले फण्ड ट्रान्सफर कार्यमा कर्मचारीहरू काजमा खटाउँदा कामको अनुकूलता हेरी अधिकृत तृतीय श्रेणीसम्मका (प्रशासन र नगद) कर्मचारीहरूलाई फण्ड ट्रान्सफर काजमा पठाउन सकिने व्यवस्था गरिएको छ ।
१५४. बैंकमा कार्यरत स्थायी कर्मचारीहरूलाई प्रदान हुँदै आएको तलब भत्तामा समयानुकूल वृद्धि गर्न २०६५/६९ देखि लागू हुने गरी बैंकका गभर्नर, डेप्युटी गभर्नरलगायत सम्पूर्ण स्थायी कर्मचारीहरूको तलब वृद्धि गरी नयाँ तलबमान कायम गर्नुको साथै केन्द्रीय बैंक भत्तामा वृद्धि गरिएको छ । साथै, मासिक खाजा भत्ता, दैनिक भ्रमण भत्ता, वार्षिक पत्र-पत्रिका सुविधा रकम, वार्षिक पोशाक सुविधा रकममा समयानुकूल वृद्धि गरिएको छ ।
१५५. बैंकका अधिकृत द्वितीय स्तर र त्यसदेखि मुनिका सबै तहका कर्मचारीहरूलाई प्रदान हुँदै आएको परिवहन सापटी रकममा वृद्धि गरिएको छ । बैंकका कर्मचारीहरूलाई प्रदान हुँदै आइरहेको औषधी सुविधामा समयानुकूल पुनरावलोकन गरिएको छ ।

उच्च अध्ययन, तालिम, गोष्ठी तथा सेमिनार

१५६. बैंकमा कार्यरत कर्मचारीहरूको क्षमता, ज्ञान र सीपमा अभिवृद्धि गरी कर्मचारीहरूलाई बदलिँदो समय अनुसार योग्य, दक्ष र सक्षम बनाउनको लागि उनीहरूलाई बेलाबेलामा स्वदेश तथा विदेशमा सञ्चालन हुने विभिन्न तालिम, सेमिनार, गोष्ठी, बैठक, अध्ययन तथा अवलोकन भ्रमणहरूमा सहभागी गराउने सिलसिलामा बैंकका विभिन्न तहका ३३८ (बैंकबाट २१३ जना र वित्तीय क्षेत्र प्राविधिक सहयोग परियोजनाबाट १२५ जना) जना अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई विदेशमा सञ्चालन भएको सेमिनार, गोष्ठी, बैठक, सम्मेलन, अध्ययन भ्रमण तथा तालिमहरूमा सहभागी गराइयो । त्यस्तै बैंकका दुई जना कर्मचारीहरूलाई विदेशमा अध्ययन गर्न अध्ययन विदा प्रदान गरिएको छ भने चारजना कर्मचारीहरू विदेशमा उच्च अध्ययन समाप्त गरी बैंक सेवामा फर्किएका छन् ।
१५७. त्यसैगरी, विभिन्न संस्थाहरूले स्वदेशमा संचालित सेमिनार, गोष्ठी, तालिम कार्यक्रमहरूमा बैंकका २४२ जना कर्मचारीहरूले भाग लिए भने बैंकर्स प्रशिक्षण केन्द्रले सञ्चालन गरेको विभिन्न तालिमहरूमा ४९७ जना कर्मचारीहरूलाई सहभागी गराइएको थियो ।

१५८. विदेशी मुद्रा कारोवारमा संलग्न स्थानीय सरोकारवालाहरूको सहभागितामा उपत्यकाबाहिर आयोजना गरिने ३ वटा मध्ये २ वटा गोष्ठी विदेशी विनिमय व्यवस्थापन विभाग न्तर्गत सम्पन्न भएको छ ।
१५९. वित्तीय क्षेत्र सुधार कार्यक्रमअन्तर्गत नेपाल राष्ट्र बैंकको मानव संसाधनको विकास गर्ने सिलसिलामा परियोजनाबाट खर्च व्यहोरिने गरी १२४ जना अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई वैदेशिक तालिम तथा सेमिनार गोष्ठीमा संलग्न गराइनुका साथै यस बैंकका एकजना अधिकृत सहित ८ जना आर्थिक क्षेत्रका पत्रकारहरू बेलायतको Routers Foundation को आयोजनामा आर्थिक पत्रकारितासम्बन्धी तालिम कार्यक्रममा सहभागी गराइएको छ ।
१६०. नेपाल राष्ट्र बैंक पोखरामा २०६५ फागुन ९ देखि ११ सम्म विभिन्न बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूका NRB Reporting Cell मा कार्यरत २४ जना कर्मचारीहरूको सहभागिता रहेको NRB Reporting System सम्बन्धी तथ्याङ्क कार्यशाला गोष्ठी सम्पन्न गरिएको छ ।
१६१. वाणिज्य बैंकहरूको उच्च पदस्थ अधिकृतहरू तथा सञ्चालकहरूलाई समेत सहभागी गराई नेपालमा Basel II कार्यान्वयनसम्बन्धी विषयमा अन्तर्क्रिया कार्यक्रम गरिएको छ ।
१६२. बैंकको सुपरिवेक्षकीय क्षमता अभिवृद्धि गर्ने तथा अन्तरराष्ट्रिय स्तरको नियमन तथा सुपरिवेक्षकीय मापदण्ड (Standards) हरू बारेमा जानकारी गराउने उद्देश्यले विभिन्न तालिम, सेमिनार र गोष्ठीहरू आयोजना गर्ने तथा अन्य निकाय संस्था वा विभागले आयोजना गरेका त्यस्ता कार्यक्रमहरूमा बैंकका कर्मचारीलाई सहभागी गराउने गरिएको छ । यसै क्रममा, बैंक सुपरिवेक्षण तथा अन्य सम्बन्धित विभागका कर्मचारीहरूको लागि २०६५ भाद्र १०-११ मा Deutsche Bundesbank Germany को सहयोगमा **"Supervision of Banks and Financial Institutions"** विषयक तालिम सम्पन्न गरिएको छ । साथै, बैंक सुपरिवेक्षण विभागको संयोजकत्वमा **17th SEACEN- FSI-Regional Workshop for Bank Supervisors and Regulators: Stress Testing** विषयक ४ दिने अन्तर्राष्ट्रिय तालिम कार्यक्रम २०६५ फागुन ३ गतेदेखि ६ गतेसम्म काठमाडौंमा सम्पन्न गरिएको छ ।
१६३. बैंक तथा वित्तीय संस्थाका बाह्य लेखापरीक्षकहरू र यस बैंकबीच नियमित रूपमा अन्तरक्रिया गर्ने कार्यलाई यस वर्ष पनि निरन्तरता दिइएको छ । बाह्य लेखापरीक्षकहरूद्वारा तयार गरिने लेखापरीक्षण प्रतिवेदन (Long Form Audit Report) लाई समयसापेक्ष र उपयोगी बनाउने उद्देश्यले उक्त प्रतिवेदनको ढाँचामा संशोधन गरिएको छ ।
१६४. यस बैंकको निर्देशनहरूको कार्यान्वयन सम्बन्धमा वित्तीय संस्थाहरूमा जागरण ल्याई निर्देशनको कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता ल्याउने उद्देश्यले वित्तीय संस्था सुपरिवेक्षण विभागले समय-समयमा समसामयिक विषयमा छलफल, गोष्ठी एवम् अन्तर्क्रिया कार्यक्रम आयोजना गर्ने क्रममा संस्थागत सुशासनका सम्बन्धमा नयाँ वित्तीय संस्थाका कार्यकारी प्रमुखसँग अन्तर्क्रिया, त्रैमासिक रूपमा तयार गरिने गैर-स्थलगत सुपरिवेक्षण प्रतिवेदन विषयक एकदिने विभागीय कार्यशाला गोष्ठी र पश्चिमाञ्चल क्षेत्रका वित्तीय संस्थाका कार्यकारी प्रमुखहरूसँग नेपालगञ्जमा एकदिने अन्तर्क्रिया कार्यक्रम सम्पन्न गरेको छ ।
१६५. बैंकका जिल्ला स्थित कार्यालयहरूमा गठन भएका Computer Operation Core Group (COCG) लाई सुदृढीकरण ICT Infrastructure in NRB, Operating Systems, Banking System, Hardware and Troubleshooting, Utility S/W, Network, Client Server Concepts & Internet and Email विषयवस्तु समावेश गरिएको कम्प्युटर तालिम धनगढी, नेपालगञ्ज, वीरगञ्ज, पोखरा तथा सिद्धार्थनगर स्थित कार्यालयहरूमा सञ्चालन गरी जिल्लास्थित कार्यालयका करिब ६४ जना अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई प्रशिक्षण दिइएको छ । नेपाल राष्ट्र बैंक जनकपुर तथा विराटनगर कार्यालयहरूको आयोजनामा Computer Skill Upgrade तालिममा ३० जना अधिकृत तथा कर्मचारीहरूलाई सम्बन्धित कार्यालयमा गई प्रशिक्षण दिइएको छ ।

उपसंहार

१६६. विश्वव्यापी आर्थिक मन्दीको असर न्यूनीकरण र मुद्रास्फीतिलाई वाञ्छित सीमाभित्र ल्याउन नेपाल राष्ट्र बैंक प्रयत्नशील रहँदै जानेछ । त्यस्तै, बैंक तथा वित्तीय संस्थाहरूसँगको सहकार्यद्वारा समस्त वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व तथा विकासद्वारा वित्तीय सेवाको पहुँच जनमानसमा पुऱ्याउन यस बैंक प्रयासरत छ । त्यसैगरी चुस्त र प्रभावकारी नियमन र सुपरिवेक्षण कार्यहरूद्वारा वित्तीय क्षेत्रको स्थायित्व तथा विस्तारको लागि नेपाल राष्ट्र बैंक प्रतिवद्ध छ । यसै क्रममा बैंकले आ.व. २०६५/६६ देखि नेपालमा Basel II कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । उच्च आर्थिक वृद्धिको लागि टेवा पुग्ने मौद्रिक र वित्तीय नीतिहरूको तर्जुमा तथा सोको कार्यान्वयनको लागि नेपाल राष्ट्र बैंक आगामी दिनहरूमा उन्मुख हुँदै जानेछ ।
१६७. अन्त्यमा, नेपाल राष्ट्र बैंकको कार्यमा सघाउ पुऱ्याउने नेपाल सरकारका विभिन्न निकायहरू, निजी क्षेत्रका संघ-संस्थाहरू, प्रवृद्ध वर्ग र दातृ निकायहरूका पदाधिकारीलगायत सम्बद्ध सबैलाई यस अवसरमा धन्यवाद दिँदै भविष्यमा पनि सदाभै यहाँहरू सबैको सहयोग यस बैंकलाई मिल्ने विश्वाससमेत लिएको छु ।

धन्यवाद !
